

Nr. 1 – April 2009. Årgang 12

Miljøkrim

utgis av Økokrim

Miljøvernminister Erik Solheim

Lytter til det tause flertall i ulvedebatten

www.miljokrim.no

Leder

Kommunene må anmelde flere ulovlige inngrep i strandsonen!

Nylig deltok jeg på en konferanse om ulovlig bygging i strandsonen som Fjell kommune i Hordaland arrangerte. Etter å ha hørt flere kommuner fortelle hvordan de forholdt seg, var mitt inntrykk at kommunene lar være å anmelde nærmest all ulovlig bygging og andre former for terrenginngrep.

Det er ikke ønskelig at forvaltningen anmelder alle lovbrudd, men i dag er terskelen for å anmelde for høy. Det er uholdbart hvis følgen blir at politiet ikke etterforsker alvorlig miljøkriminalitet.

En kommune skal ikke kunne fastsette at enkeltpersoner eller foretak skal fritas for straff. Det er nettopp det som kan bli konsekvensen av dagens anmeldelsespraksis. I artikkelen *Tosporet system i ny plan- og bygningslov* i denne utgaven av Miljøkrim, fremgår en del eksempler på alvorlige overtredelser av plan- og bygningsloven som Økokrim mener bør anmeldes.

Om en 16 åring foretar tagging på et av kommunens hus, mener de fleste kommunepolitikere at forholdet skal anmeldes og at ungdommen skal straffes strengt. Hvis derimot en hytteeier sammen med en entreprenør sprenger ut et større område i strandsonen, skal de altså ikke anmeldes! Dette ser ut til å være tilfelle nærmest uansett hvor omfattende inngrepet er. Hensynet til miljøverdiene og likhet for loven blir satt til side. At kommunene ikke vil inngi anmeldelse skyldes flere forhold, men ofte begrunnes det med at det er synd på utbyggeren og entreprenøren som har brukt mye tid og penger på et tiltak som jo "ser bra ut". Det blir i slike tilfeller lettere å få tilgivelse enn tillatelse. Med en slik praksis ser hytteeiere og andre at det virkelig kan lønne seg å bygge ulovlig eller gjøre store ulovlige inngrep i strandsonen. Jeg frykter at hvis graverende overtredelser ikke anmeldes, vil en ikke kunne klare å stanse utviklingen av ulovlige tiltak langs hele Norges kystlinje.

Det er bekymringsfullt når kommuner ikke anmelder selv de mest graverende overtredelser av plan- og bygningsloven. Ofte er det ellers lovlydige borgere som begår ulovlige inngrep i strandsonen. Allmenn-preventivt er det derfor viktig at de alvorlige brudd anmeldes.

I denne utgaven av Miljøkrim sier miljøvernminister Erik Solheim bl.a. om ulovlig bygging i strandsonen: *"Jeg tror i hvert fall at politiet gis mulighet til å ha ressurser til å kunne takle de store alvorlige sakene. Det er denne type saker, dersom de behandles skikkelig, som bidrar mest til å spre en god holdning i befolkningen når man ser at lovbrysterne blir tatt."*

På dette området synes det heller ikke å være likhet for loven. Anmeldelsespraksis varierer fra kommune til kommune. Dette blir for tilfeldig. En kan risikere at et ulovlig inngrep i en kommune ikke anmeldes, mens nabokommunen anmelder et tilsvarende inngrep. I tillegg til at vernet av strandsonen svekkes, kan en slik praksis også åpne for korrupsjon.

En mer ensartet kommunal anmeldelsespraksis kunne vært oppnådd med enkle midler. En mulighet kan være at Kommunal- og regionaldepartementet utarbeider en anmeldelsesinstruks slik at kommunene har noe forpliktende å forholde seg til. Økokrim gir gjerne bistand ved utarbeidelsen. En instruks vil også gjøre det lettere for Fylkesmennene å ta stilling til om de på egenhånd skal anmelde et ulovlig tiltak.

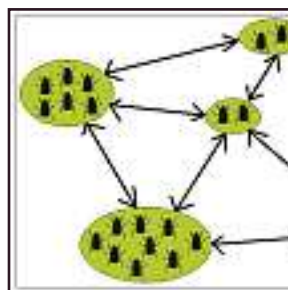
Slike instruks finnes innenfor flere andre miljøområder, som for eksempel kulturminne og fiskeri. Innenfor økonomisk kriminalitet finnes slik instruks blant annet for overtredelser av skattelovgivningen. Hvorfor skulle det ikke være mulig å gjøre det samme i tilknytning til alvorlige overtredelser av plan- og bygningsloven?

Overtredelse av plan- og bygningsloven er undergitt offentlig påtale. Det innebærer at politiet ikke er avhengig av anmeldelse fra kommunen. Det kan imidlertid ikke forventes at politiet vil forfølge saker som kommunen i egenskap av fornærmet ikke ser seg brydd med å inngi anmeldelser. Hvis politiet skal prioritere etterforskning og straffeforfølgelse av "strandsonesyndere", er det avhengig av kommunalt initiativ og godt samarbeid under hele straffesaksbehandlingen.

Innhold

Leder	side 2
Lytter til det tause flertall i ulvedebatten	side 4
Nye lover og forskrifter	side 9
Hordaland politidistrikt presenterer seg	side 10
Når er byggesak straffesak?	side 12
Tosporet system i ny plan- og bygningslov	side 15
Ulovlig bruk av bygning til klubblokale for Bandidos	side 16
Biologisk mangfold - et begrep, ikke bare et uttrykk for festtaler	side 18
Gravplasser mangler lovbeskyttelse etter 40 år	side 28
Strengere regler for eksport av avfall	side 32
Stoppet konteiner med dekk og kjøleskap	side 35
Smånytt	side 36
Bekjempelse av fiskerikriminalitet	side 41
Farlig flis	side 42
Forbud mot vasspest	side 44
Viktige dommer i miljøsaker	side 46
Baksiden	side 48

Miljøkrim

utgis av Miljøteamet ved Økokrim.

Fagbladet distribueres til politiet, påtalemyndigheten, domstolene, kommunene, naturoppsyn og miljø- og kulturminneforvaltningen og blir utgitt tre ganger pr år.

Ansvarlig redaktør:
førstestatsadvokat
Hans Tore Høviskeland, Økokrim

Redaktør:
politidadvokat Tarjei Istad, Økokrim

Redaksjon:
biolog Antonio B.S. Polèo, Økokrim
politioverbetjent Kenneth Didriksen, Økokrim
førstekonsulent Ingvil Trana, Økokrim

Grafisk formgivning:
Ingvil Trana, Økokrim

Grafisk produksjon:
RenessanseMedia

Opplag: 3600

Forsidefoto: Miljøvernminister
Erik Solheim.
Foto: Kenneth Didriksen, Økokrim

Miljøteamet ser positivt på bidrag fra leserne. Redaksjonen forbeholder seg retten til å redigere innsendte bidrag.

Stoff kan bare gjengis etter tillatelse fra redaktøren og skal krediteres fagbladet Miljøkrim.

Adresse:
Økokrim
Pb. 8193 Dep., 0034 Oslo

Telefon 23 29 10 00
Telefaks 23 29 10 01
E-post miljøkrim@okokrim.no

Nettsider www.miljokrim.no
www.okokrim.no

Av politioverbetjent Kenneth Didriksen og politiadvokat Tarjei Istad, Økokrim. Foto: Kenneth Didriksen.

Miljøvernminister Erik Solheim

Lytter til det tause flertall i ulvedebatten

Jeg tror at det store flertall er for et kompromiss med både rovdyr og sauenæring, sier miljøvernminister Erik Solheim. Han mener at vi i større grad må lytte til dette "tause flertallet" i rovdyrforvaltningen. Samtidig må ulovlig felling følges opp av politiet.

Et stykke ut i intervjuet på det som egentlig er utviklingsminister Solheims kontor, det som ligger på Victoria terrasse, konfronterer Miljøkrim ham med at ingen er domfelt for å ha skutt ulv i Norge.

En domfellelse på noe slikt vil nok være preventivt. Imidlertid vil det kanskje være vanskelig for lokalt politi å gripe inn i et slikt tema med de bindinger man har inn i lokalmiljøet. Da kan det muligens være en løsning at en politimyndighet utenfra kommer inn og overtar denne saken. Dette var et av flere tema som ble diskutert på et møte jeg deltok på sammen med blant andre justisministeren og Riksadvokaten i fjor.

Har du noen tanker omkring det som noen ganger kan oppfattes som en interessekonflikt mellom "by og land" i rovdyrspørsmål?

Når det gjelder rovdyr, så er min oppfatning at vi må holde oss til det som er det tause flertall. Det store flertall av den norske befolkning ønsker at vi skal ha rovdyr i norsk natur, men også en levedyktig sauenæring i Distrikts-Norge, og selvfølgelig at folk ikke skal være redde. Det er jo sant at det selv i Engerdal og Lierne er mye, mye større fare for å dø i trafikken enn å bli angrepet av ulv. Vi kan likevel ikke se bort fra at folk er redde og at de er engstelige for å sende barna ut.

Det finnes noen naturvernere i byene som ikke forstår at det ser veldig annerledes ut fra Lierne enn fra Grünerløkka eller fra Engerdal enn fra Frogner. På den annen side så finnes det folk som helt enkelt er imot rovdyr, de vil ham dem bort.

Men jeg tror at det store flertall er for et kompromiss med både rovdyr og sauenæring. Intensjonen er at

Det store flertall av den norske befolkning ønsker at vi både skal ha rovdyr i norsk natur, men også en levedyktig saueneæring i Distrikts-Norge, og selvfølgelig at folk ikke skal være redde.

rovvilt skal forvaltes mest mulig likt annet vilt, og at jakt der alminnelige jegere kan delta skal være det viktigste bestandsregulerende virkemiddel. Ved større skadesituasjoner på bufe og tamrein er det aktuelt med skadefelling av rovvilt, og det er da viktig at dette blir utført av folk med kompetanse på området.

Politiet må prioritere miljø og de riktige sakene

Solheim har tanker om politiets rolle også på andre miljøområder. Han tror vi generelt kan gjøre mer.

Jeg tror at politiet avspeiler samfunnet som helhet og da også i dette temaet, og JA, politiet har vært altfor lite på banen tidligere, men det blir bedre. Og like lite som politikere eller andre yrkesgrupper er isolert fra samfunnsutviklingen så er heller ikke politiet det. Også politifolk lever i samfunnet og blir også preget av trendene.

Det har vært en klar opprustning av politiets evne til å håndtere miljøkriminalitet de siste årene, Økokrim har kommet inn på banen, påtalemyndigheten og Riksadvokaten er interessert i temaet. Samtidig må man ta hensyn til at det ikke alltid har vært et tema som har vært sentralt for politiet dersom vi ser det i et 100-års perspektiv, så det vil ta tid.

Statsråden forteller om nye problemstillinger for politiet i en tidsalder der mange arter blir borte i et forrykende tempo, han er opptatt av at politiets prioriteringer må følge med trusselsituasjonene som oppstår.

Vi har konflikter rundt rovdyr som er sterkere enn før fordi vi har fått rovdyr tilbake i norsk natur. Så mange av disse temaene er svært sentrale i samfunnsdebatten og i folks bevissthet og det reflekteres heldigvis at også politiet har tatt det med i sitt arbeid.

Det har jo blitt mange nye sivile stillinger til politiet og vi tenker ofte at vi kan gjøre bruk av sivilt personell i politiet og da særlig på miljøområdet, vi har jo blant annet en biolog i våre rekker. Har statsråden gjort seg opp noen meninger om dette?

Det bør vel ikke være noe mer mystisk med kjemikere og biologer enn at politiet også har jurister eller psykologer eller en rekke andre profesjoner. En vanlig godt utdannet politimann eller -kvinne kan jo ikke være ekspert på alle livets områder, ingen av oss er det. Det er jo et klart område der det trengs mye fagkunnskap, og da må man jo skaffe seg det. På hvilken måte dette ordnes, om man ansetter direkte i politiet, låner fra andre statsinstitusjoner eller kjøper inn kompetansen fra private bedrifter, har jeg ingen formening om, men det er område der man definitivt trenger bred fagkompetanse.

Mange områder har en anmeldelsesinstruks til bruk for kommunene og forvaltningen for å sikre at de rette saken blir anmeldt, dette gjelder blant annet ved skattelovbrudd, fiskeri og kulturminnekriminalitet. Ha du noe tanker om hvorvidt dette også burde finnes for ditt ansvarsområde?

Jeg har vel ikke noen veldig klar holdning til det, men jeg tror at det er viktig for politiet og Økokrim at de tar tak i de viktige og tydelige sakene for på den måten å fortelle "hvor skapet skal stå". Målet er jo ikke å få flest mulig saker innenfor rettsvesenet eller for politibehandling, målet er jo gjennom noen tydelige eksempler å demonstrere for de fleste av oss fordelene ved å være lovlydig. Men til spørsmålet ditt så har jeg ikke noe klare meninger om vi burde hatt en generell anmeldelsesinstruks, muligens er det personer i embetsverket som har befattet seg med dette.

Det kjenner jeg ikke til, sier statsråden, idet han trekker frem et eksempel fra kulturminneområdet om at det er klart ulovlig å la hus og bygninger stå og forfalle slik at det utgjør en fare for omgivelsene og at det også er åpenbart ulovlig dersom forfallet går ut over nasjonale kulturminner.

Det som er viktig er å tak i de styggeste eksemplene og vise det tydelig og ikke nødvendigvis gå inn i hver eneste gråsonesak.

Kulturminner i nasjonsbygging

For å følge opp nettopp kulturminner så har du og din statsrådskollega Trond Giske nå i starten på 2009 frontet det nasjonale kulturminneåret. Er det nok med

Målet er jo gjennom noen tydelige eksempler å demonstrere for de fleste av oss fordelene ved å være lovlydig.

ett år? Er det ikke fare for at vi ved en slik årsmarkering ved neste årsskifte har god samvittighet for det som ble gjort i inneværende år og glemmer alle gode forsetter om bevaring av kulturminner?

Ambisjonene med dette året er å skape ekstra fokus på dette i et helt år. Kulturminner er i mange tilfeller udødelige og de kjæreste kulturminnene for det norske folk har ofte historie flere hundre år tilbake. Mange vil nok nevne stavkirkene og Nidarosdomen som viktige kulturminner.

Det nye med kulturminneåret er jo å trekke frem kulturminner som er mye nærmere i tid og også trekke frem kulturminner som nødvendigvis ikke er fysiske ting. Det kan være minner som folk har av ulike slag. Nå vernet man i forrige uke hoppbakken Skui-bakken i Bærum. Det er jo fordi den er minne om en spesiell type hoppstil. Man skal også verne dette pissearet oppe i Stensparken i Oslo som til dels er en arkitektonisk stilart, men også fordi det er en del av de homofiles historie fordi det var der de samlet seg tidligere. Nå er det en annen situasjon der dette er en naturlig del av samfunnslivet. Dette er bare eksempler, men hensikten er å få mer oppmerksomhet og interesse og bevissthet rundt temaet.

Så det ligger en voksenopplæring i dette?

Ja, bekrefter statsråden umiddelbart og blir engasjert.

Det er et viktig moment, vi har jo hatt disse bygningsbrannene i Bergen og det illustrerte jo tydelig hvor mye kulturminnene betyr for folk. Det var seriøse sorgreaksjoner i Bergen etter at man ble vitne til at den ene bygningen etter den andre brant ned. Kulturminner er ikke noe man går og tenker på til daglig så lenge de fins, men den dagen de virkelig blir truet så reageres det blant allmennheten. Og kulturminner er jo med å bygge en nasjon og det finnes jo land som ikke har noe å være stolt av, det går utover nasjonalfølelsen.

Hva er viktige kulturminner for deg? Er det noe du har spesielt forhold til?

Erik Solheim setter seg godt til rette i stolen og legger hendene bak hodet før han svarer.

Gamle Aker kirke i Oslo er et kjært kulturminne i miljøvernministerens nærmiljø. Foto: Kenneth Didriksen, Økokrim

«
Kulturminner er ikke noe man går og tenker på til daglig så lenge de fins, men den dagen de virkelig trues så reageres det blant allmennheten.

Ja, i min nærhet er vel Gamle Aker kirke et sentralt kulturminne. Det er også minner knyttet til fotballkamper på gamle Bislett eller konserter med Beatles, men til syvende og sist må vi ikke glemme at de aller viktigste og sterkeste kulturminnene er de som har definert Norge som nasjon gjennom tusen år og da har vi for eksempel Gamle Aker kirke og Nidarosdomen. Og det er jo ikke lenger enn hundre år siden det var planer om å rive Gamle Aker kirke fordi de ikke hadde råd til å vedlikeholde den og som Morgenbladet skrev den gang at "det er fint med oldtidsminner men vi kan ikke spandere 10 spesidaler på dette".

Det vel også et sterkt lokalt engasjement i disse sakene?

Ja, absolutt, hver eneste by eller bygd i Norge har noe de er stolt av. Jeg var i hovedstaden i Tchad for en stund tilbake og hadde en time fri og spurte derfor forsvarsministeren om hva jeg burde gå og se. Men han kunne da ikke komme på én eneste ting som var verdt å se i Tchad. Jeg spurte om det da ikke var en kirke, en moské eller en park eller noe slikt, men nei, det var det ikke. Det verste er at jeg tror han hadde rett, man kunne selvfølgelig se på folkelivet der, at de satt på gata og laget mat og slikt, men utover det kunne jeg ikke se noe som merket seg ut.

Når man tenker på det, så er det jo trist at et land med 10 millioner innbyggere ikke har noe å vise frem som man er stolt av. Hvor enn man kommer i Norge, enten det er Lillesand eller Kirkenes, så har jo folk noe de er stolte av.

Statsråden konfronteres med at Norge, som et av høykostlandene i Vest-Europa, utgjør et marked for gamle unike kulturminner fra utviklingsland som ofte er krigs-/konfliktsoner.

Solheim erkjenner alvoret med et øyeblikks stillhet og repliserer at dette er fullstendig uakseptabelt. Han oppfordrer politiet til å ta fatt i dette og finne de ansvarlige.

Grensekryssende engasjement

Dette innbefatter da ofte bruk av internasjonalt regelverk som er vanskelig tilgjengelig. Hva kan man gjøre for å håndheve dette i et straffesaksspor?

Det dere i politiet opplever her er jo del av et generelt problem. Vi har et langt løp fra å løfte problemstillinger opp fra nasjonalstaten til et internasjonalt nivå. Finanskrisen er jo et stjerneeksempel her. De fleste nasjoner har sterke virkemidler for å beskytte finanssystemet i eget land, men vi har veldig få virkemidler på det globale planet.

Vi hadde nettopp et møte om korrupsjonsbekjempelse, og en av de mange tingene som fremkom i det møtet er blant annet at amerikanske banker har strenge regler for penger som har oppstått som resultat av kriminalitet i USA. De kan ikke røres, for da blir en tatt med en gang. Derimot er det tilnærmet fritt å ta i mot penger som skyldes kriminalitet i andre land, for da berører det ikke amerikansk lovgivning. Den tid er nå forbi i verden at en kan operere sånn fordi nesten all stor kriminalitet, og for så vidt også mange lovlige positive ting også, er grensekryssende. Det er svært få ting som er isolert til kun å gjelde eget land.

Selvfølgelig trenger politiet et stadig mer internasjonalt samarbeid for løse viktige ting. Miljøkriminalitet er ett eksempel på det. Vi hadde jo dette nasjonalmuseet i Irak som ble plyndret i forbindelse med USAs invasjon. Det er første gang i verdenshistorien at en okkupasjonsmakt selv ikke har tatt ansvaret for det landet de okkuperte eller latt andre strukturer å gjøre det, men bare stått og sett på at ting blir plyndret. Så har det blitt åpnet igjen, men da med mye færre ting å stille ut, og det å få tilbake det som er stjålet er selvsagt utrolig vanskelig.

Blir norske tjenestemenn i utenrikstjeneste og da spesielt soldater som blir sendt til konfliktsoner, gitt noen opplæring i å forholde seg til kulturminner og kulturmiljø? Det finnes eksempler på at andre lands tjenestemenn har kommet hjem med plyndrede kulturminner i kofferten.

Norske soldater i for eksempel Afghanistan får selvfølgelig opplæring i kulturspørsmål, men for ethvert menneske, det gjelder også soldater, så er det ikke alltid så lett å bedømme om det teppet eller andre gjenstander man blir tilbudt å kjøpe er et kulturminne eller ikke og om det er ulovlig eller ikke. Det er et vanskelig spørsmål. Men det er klart at den som bevisst gjør ulovligheter omkring dette absolutt må stoppes, det er helt uakseptabelt.

For Solheim er det et paradoks at det blir sett mildere på å gjøre forbrytelser mot fellesskapet enn mot enkeltpersoner.

Et stort problem på dette området er at veldig mange av forbrytelsene rammer allmennheten, den norske befolkningen, norsk natur, fremtidige generasjoner og ikke bestemt enkeltmenneske. Vi har litt tendens til å mene at en person som snyter ti millioner på skatten er mindre skyldig enn en som går bort til naboen og stjeler ti millioner kroner direkte fra ham. Det vil vi jo alle synes er helt grotesk. Hvis du snyter ti millioner på skatten, så har vi en tendens til å tenke at det liksom ikke så farlig for det er jo fra den "store sekken".

Litt av det samme vil ofte gjøre seg gjeldende ved miljøproblemer. Det rammer fremtidige generasjoner, det ødelegger naturen, det kan være truende for allmennheten, men det er ikke så lett å identifisere de menneskene som rammes av det.

Samtidig har SV-politikeren et ønske om at straff som virkemiddel spiller minst mulig rolle i samfunnet.

Slik som jeg ser det er jo målet et samfunn der straffen spiller minst mulig rolle, men vi har jo ingen eksempler på fungerende samfunn der de som bryter vedtatte lover og regler i siste instans på en eller annen måte ikke straffes. Og det har jo en tendens til å bryte med moralen til alle, understreker Solheim.

Ta for eksempel miljøkriminalitet. Selv om de aller fleste bedrifter overholder miljøstandarder, så er det likevel avgjørende å ta de som da ikke gjør det. Det vil jo over tid bryte med moralen hos alle andre dersom de som bryter med miljøstandardene ikke blir tatt. Da blir det skapt et inntrykk av at man slipper unna med det, og det har en tendens til å spre seg som en kreftsvulst i hele systemet.

Så dette er et område hvor straff kan motivere mer enn overfor den gjengse narkomane som går fra bil til bil?

Statsråden lener seg frem i stolen, smiler og argumenterer med begge hendene når han snakker om departementene sine.

Vi har jo i systemet hatt en diskusjon om korrupsjon, og som et snilt og hyggelig system som Miljøverndepartementet og Utenriksdepartementet tross alt er, så vil jeg normalt si at vi må ha en holdningsskapende kampanje eller noe slikt, mens Eva Joly vil si at vi må arresterer noen. Med det så mener vi ikke at det gjelder å arrestere så mange som mulig, men at det har en stor allmenpreventiv effekt for hele systemet å vise frem at vi tar noen saker svært alvorlig.

Veldig mange av forbrytelsene er forbrytelser mot allmennheten, den norske befolkningen, norsk natur, fremtidige generasjoner og ikke mot et bestemt enkeltmenneske

Straff og miljø

For å holde oss til miljøkriminalitet; vi har sett i våre straffesaker at foretaket får en bot og så forsvinner gjerne personene i forhold til straff. Hva mener du om å få tatt personene i foretakene?

Jeg tror jo at alle menneskene i samfunnet må ta personlig ansvar for det man gjør. Politikere må ta personlig ansvar, næringslivsledere må ta ansvar for det de gjør. Hvis man begår kriminalitet, selv om man gjør det i et system, må man ta ansvar for det. Det ansvaret kan følge institusjonen, men det må også følge personen.

En aktuell sak som jeg har vært mye inne i på politisk nivå er forurensningen som skjedde i Gulen. Jeg vil ikke ta stilling til skyldspørsmålet, men det er jo en sak der en hel lokalbefolkning føler at de har fått en stor belastning. Det er påstand om meget alvorlig miljøkriminalitet. Det er selvsagt helt avgjørende at en slik sak blir avklart, enten konklusjonen blir at det ikke er begått noe straffbart eller at det er et straffbart forhold. Er det så alvorlig som det hevdes, vel, da må det straffes med streng straff, det har betydning for alle.

Bør forvaltningen da gis flere politimessige oppgaver og virkemidler, slik at det kun er de store alvorlige sakene som ikke behandles i forvaltningen?

Jeg tror i hvert fall at politiet bør gis mulighet til å ha ressurser til å kunne takle de store alvorlige sakene. Det er denne type saker, dersom de behandles skikkelig, som bidrar mest til å spre en god holdning i befolkningen når man ser at lovbrøtterne blir tatt.

Det samsvarer også med folks rettsoppfatning når man for eksempel ved bygging i strandsonen ikke går etter alle de små tingene og den siste lille utedoen, men konsentrerer seg om de store eklatante bruddene der man til tross for forbud bevisst bygger ned. Det er dette man ønsker å stoppe. Det vil ha en god positiv effekt om man tar disse lovbrøtterne og ikke løper etter han som har satt opp et lekeapparat slik at barna kan ha det gøy og leke på stranden.

Det vil ha en god positiv effekt om man tar disse lovbrøtterne og ikke løper etter han som har satt opp et lekeapparat slik at barna kan ha det gøy og leke på stranden.

Nye lover og forskrifter 2008

Forslag til lov om marka rundt Oslo

Regjeringens forslag til lov om marka rundt Oslo, den såkalte markaloven, behandles i Stortinget denne våren. Området Marka er nærmere definert i kart som følger loven. Det meste av den offentlige debatten har dreid seg om hvor yttergrensene skal gå. De materielle bestemmelsene i loven har fått mindre oppmerksomhet.

Etter forslaget gjøres hele Marka til landbruks-, natur- og friluftsområde (LNF), slik dette er kjent fra plan- og bygningsloven. Det presiseres at alle bygge- og anleggstiltak i utgangspunktet er forbudt innenfor markagrensen. Det samme gjelder motorferdsel, dog unntatt transport i forbindelse vedlikehold og drift av løyper og hytter åpne for allmennheten, uttak av felt elg, drift av energiverk, posttjenester og en del andre angitte formål.

Dispensasjon fra loven kan bare gis dersom fordelene er «klart større enn ulempene for friluftslivet, naturmiljøet eller allmenne interesser», jf lovforslaget § 15. Det oppstilles altså et krav om kvalifisert fordel. I vurderingen må det sees hen til formålsbestemmelsen i § 1, hvor også kulturminner trekkes frem.

Igangsetting av alt arbeid med reguleringsplaner og arealdeler til kommuneplan som vedrører Marka må godkjennes av Miljøverndepartementet. Det skal opprettes et markaråd som kan gi uttalelser til planer, søknader og utarbeide forskriftsforslag.

De foreslåtte administrative sanksjonene følger mønsteret i plan- og bygningsloven: Retting, stans og tvangsmulkt – i tillegg til en plikt for den enkelte til å iverksette avbøtende tiltak.

Statens naturoppsyn (SNO) skal føre kontroll med etterlevelse av markalovens bestemmelser. I tillegg skal SNO håndheve lover om friluftsliv, naturvern, motorferdsel i utmark, kulturminner, vilt, fiske og forurensning i området.

Strafferammen ved brudd på bygge- og kjøreforbudet er ett års fengsel, og tre år ved grove overtredelser eller når det er inntrådt eller voldt fare for betydelig miljøskade. Loven angir særlige momenter i vurderingen av om overtredelsen er grov; omfang, virkninger og skyldgrad. Etter forslag fra Justisdepartementet er et generelt straffskjerpelsesalternativ ved «særdeles skjerpene omstendigheter» sløyet. Denne tilsynelatende ubetydelige redaksjonelle endringen vil nok ha til følge at de aller fleste brudd på markaloven foreldes etter to år i stedet for fem år, jf straffeloven §§ 66, 67, se Ot.prp. nr. 90 (2003 – 2004) s 58 – 59 og Matningsdal/Bratholm, Straffeloven Kommentartutgave, 2. utgave, Første del, s 579 – 580. Dette kan svekke oppfølgingen av ulovligheter i et bokstavelig talt lite gjennomskiktig terreng som strekker seg fra Mylla og Snellingen i nord til Røyken og Ski i sør.

Økokrim har tatt spørsmålet om foreldelsesfrist opp med Miljøverndepartementet og Stortinget. Skyldkravet er i tråd med utviklingen ellers i en del straffesanksjonert spesiallovgivning hevet til grov uaktsomhet. Økokrim tok i høringen til orde for alminnelig uaktsomhet.

Havressursloven er trådt i kraft

Lov om forvaltning av villlevende marine ressurser (havressurslova) trådte i kraft 1. januar 2009. Den har blant annet til formål å sikre en bærekraftig og samfunnsøkonomisk lønnsom forvaltning av havressursene, jf § 1. Tiltak mot ulovlig, urapportert og uregulert fiske er blant det som reguleres i loven – og den skal selvsagt gi rettslig grunnlag for å regulere fiske i tråd med formålet.

I §§ 60 – 63 straffesanksjoneres brudd på reguleringsbestemmelser mv. Strafferammen i alle bestemmelsene er ett års fengsel, men grovt uaktsomme eller forsettlig grove overtredelser kan straffes med inntil tre års fengsel, jf § 64 første ledd. Dersom det er gitt administrativt overtredelsesgebyr etter § 59, kan straff ikke anvendes.

Inndragning er regulert i § 65

Førstestatsadvokat Harald L Grønlien, som ledet Havressurslovutvalget, har gitt en nærmere redegjørelse for bakgrunnen for den nye loven i artikkelen «*Ny havressurslov*» i Miljøkrim 1-2006.

Natur og kultur

Av politiinspektør Kjetil Kvalvik og politioverbetjent Terje Mala, Hordaland politidistrikt. Foto: Terje Mala.

Hordaland politidistrikt er Norges nest største og omfatter 30 kommuner med i alt 432 800 innbyggere. Vi har 929 ansatte, fordelt på 889 årsverk. Politidistriktet har to kommuner i Sogn og Fjordane fylke, Solund og Gulen, mens de sørligste kommunene i Hordaland fylke, ligger i Haugaland og Sunnhordland politidistrikt.

Organisasjonen er delt i 12 driftsenheter, der Solund i Sogn ligger lengst nord, og Kvinnherad og Hardanger ligger lengst i sør og øst.

Hordaland har en vidstrakt og variert natur, fra kystmiljøet med strender og skjærgård ytterst, og til fjordene og breene lenger inne og de store fjellområder hvor Hardangervidda, nord Europas største høyfjellsplatå er det dominerende. Omlag 44% av Hardangerviddas villreinareal ligger i Hordaland. Hardangervidda har også nord Europas største villreinstamme.

Nasjonalparkene og verneområdene

I 1981 ble Hardangervidda Nasjonalpark opprettet, og den dekker et areal på 3422 km² i de tre fylkene, Hordaland, Buskerud og Telemark. Politiet i disse tre fylkene har gjennom flere år samarbeidet og utvekslet erfaringer om etterforskning og reaksjoner mot miljøkriminalitet i nasjonalparken.

Folgefonna Nasjonalpark ble opprettet i 2005, den ligger i kommunene Odda, Ullensvang, Jondal og Kvinnherad.

Hallingskarvet Nasjonalpark, opprettet i 2008, har deler av området sitt i Hordaland politidistrikt.

I tillegg har distriktet over 200 verneområder.

Miljøarbeidet i politiet

Miljøkoordinatoren har i dag 50% stilling, og er plassert i Hardanger lensmannsdistrikt avd. Odda. Han er også miljøkontakt for sin region. Det er en miljøkontakt for hver region.

Villrein på Hardangervidda. Ca. 44% av Hardangerviddas villreinareal ligger i Hordaland. Hardangervidda har også nord Europas største villreinstamme.

Foto: politioverbetjent Terje Mala, Hordaland politidistrikt.

Miljøutfordringer

Forurensing

Hordaland er en region med mye industri og det har i de siste årene vært flere større utslippssaker. Den mest aktuelle i dag er vel forurensingen etter Vest Tank eksplosjonen i Sløvåg i Gulen i 2007. Etterforskningen av de største utslippssakene har medført bøter i million-klassen.

Politiet sitter likevel med det inntrykk at situasjonen er blitt bedre i de senere år etter hvert som internkontrollen er blitt bedre og kravene fra forurensningsmyndighetene har blitt skjerpet.

Strandsonen

Politiet i Hordaland er også oppmerksom på at strandsonen i fylket er sårbar og utsatt for ulovlig bygging og utfyllinger. I samarbeid med kommuner og fylkesmennene i Rogaland og Hordaland er det satt i verk informasjonarbeid for å heve kompetansen til både forvaltningen og politiet på dette området.

Motorferdsel

Politidistriktet har også sine utfordringer når det gjelder motorferdsel. Ikke så mye i nasjonalparken, men mest i randsonene rundt vidda, og i fjellene rundt Voss. Her har politiet godt samarbeid med Statens Naturoppsyn (SNO) og Fjelloppsynet, og prøver å holde et visst trykk i de mest problemfylte områdene. I forbindelse med villreinjakta blir det utført oppsynstjeneste der mannskap fra politi, SNO og Fjelloppsynet deltar. Vi merker også utfordringene med stadig flere ATV'er og bruken av disse.

Kulturminner

Hordaland har mange kulturminner, både ved fjord og fjell, og langs kysten.

Bryggen i Bergen fra hansatiden er på UNESCOs verneiste. Foto: politiet i Hordaland.

Bryggen i Bergen fra hansatiden er kommet på UNESCOs verneiste. Det er også planer om at deler av Smelteverkstomta i Odda kan komme på denne verneisten som et varig minne over industrien i forrige århundre. Rundt om i kommunene er det også mange automatisk fredede kulturminner som gravhauger, stølsveger, jernvinner og gamle fangstanlegg.

Tradisjonelt har ikke de lokale myndigheter prioritert arbeidet med kulturminner. I dag har en et godt hjelpemiddel i Askeladden som er Riksantikvarens database over kulturminner i Norge. Denne oversikten er ikke komplett men er likevel et svært godt hjelpemiddel både for kulturminneforvaltningen og politiet.

Helleristninger på Håhaugsteinen i Ullensvang.

Foto: politiinspektør Kjetil Kvalvik, Hordaland politidistrikt.

Elver og fjorder

Hordaland har også store utfordringer når det gjelder vassdragene. Forurensing, lakselus og rømt oppdrettslaks har ført til stopp i fiske i perioder. Ulovlig fiske er også et problem i noen elver.

Elva Vosso er et eksempel på at rømt oppdrettslaks har endret genmaterialet til den opprinnelige villaksen. Vossolaksen er verdens mest storvokste atlantiske laks, og fangstrapporter fra tiden det ble fisket stort viser en snittvekt på over 10 kg. I dag er vossolaksen nærmest utryddet.

Rovvilt

Hordaland har ingen store problemer knyttet opp mot rovvilt. Ingen store tap av husdyr, og ingen problematikkk rundt store rovdyr. Det er stort sett streifdyr av ulv, bjørn og jerv som passerer.

Ørn er en art i økning, og står for en del uttak av lam og reinskulver, uten at det er noe stort problem. Fra tid til annen får en også melding om mulig ulovlig jakt på ørn.

I neste nummer: Rogaland politidistrikt

Når er byggesak straffesak?

Av statsadvokat Bjørn O. Aspelund, Oslo statsadvokatembeter

Det kan være straffbart å bygge tilbygg eller terrasse uten å søke kommunen, selv om man får tillatelse i etterkant.

Ulovlig oppføring av byggverk representerer et betydelig samfunnsproblem. Med stigende tomte- og eiendomspriser er det viktig for mange å maksimere det økonomiske utbytte av tomten. I mange tilfeller er oppdagelsesrisikoen lav, og selv om bygningsmyndighetene får kjennskap til forholdet, vil sanksjonsnivået ofte være til å leve med. I mange tilfeller medfører en overtredelse av byggesaksreglene heller ingen annen reaksjon enn en moderat forvaltningsstraff.

Mange overtredelser av byggesaksreglene gjelder dessuten manglende søknad. Når bygningsmyndighetene påpeker forholdet, pareres dette gjerne med at søknad inngis. Dersom det ikke foreligger noe grunnlag for å avslå søknaden, resulterer det gjerne i at det ikke gis noen reaksjon selv om søknad opprinnelig ikke ble inngitt. Slike forhold kan gi opphav til feiloppfatninger om at *“det er lettere å få tilgivelse enn tillatelse”*.

Denne artikkelen gir en kort presentasjon av straffbar overtredelse av byggesaksreglene.

Straffbarhetskriteriene etter plan- og bygningsloven § 110 nr 2

Ved siden av nr 3 i plan- og bygningsloven § 110, som gjelder ulovlig bruk av bygg mv, er § 110 nr 2 det viktigste straffebudet i saker om ulovligheter etter plan- og bygningslovgivningen. Bestemmelsen setter straff blant annet for den som *“utfører eller lar utføre”* tiltak uten at det foreligger nødvendig tillatelse, eller er strid med vilkårene for en slik tillatelse.

Straffebestemmelsen forutsetter med andre ord at det aktuelle tiltaket har en slik karakter at tillatelse er nødvendig. I hvilke tilfeller tillatelse er nødvendig, gir § 93 svar på. Oppføring av, påbygging på, fasadeendring av og bruksendring av bygninger er alle tiltak som etter loven krever tillatelse. Det samme gjelder *“anlegg av veg”* og andre *“vesentlige terrenginngrep”*, så som større utfyllinger, planeringer, gravearbeider og lignende.

Det er grunn til å understreke at straffebestemmelsen i § 110 nr 2 retter seg mot det å utføre et tiltak uten å ha en nødvendig tillatelse. Det er altså uten betydning at gjerningsmannen ville få den aktuelle tillatelsen dersom han bare hadde søkt. Bakgrunnen for dette ligger i plan- og bygningslovens kontrollsystem: Hensikten er å gi bygningsmyndighetene mulighet til å kontrollere om de aktuelle byggetiltaket er i samsvar med lov, forskrift, relevante planer og vedtekter, og eventuelt stanse byggetiltak som ikke fyller krav i lov eller i medhold av

lov. Denne muligheten mister bygningsmyndighetene dersom de ikke får mulighet til å vurdere saken. Men det er ikke tilstrekkelig å søke om tillatelse. Det må foreligge en positiv, uttrykkelig tillatelse for å gå klar av straffeansvar.

En annen sak er at bygningsmyndighetene gjerne ikke anmelder saker der det er på det rene at søknaden vil bli innvilget. Ofte har dette sammenheng med at kommunenes gebyrregulativer har bestemmelser om et bestemt påslag i byggesaksgebyret der søknaden inngis etter at tiltaket er utført. Det er imidlertid ikke anledning til å kreve høyere behandlingsgebyr enn *“selvkost”*. Gebyret skal derfor ikke inneholde pønale elementer. At det er ilagt tilleggsgebyr, vil derfor ikke være til hinder for en etterfølgende straffereaksjon.

Tiltakshaver – ansvarlig søker – ansvarlig utførende

I bygningsretten støter man raskt på begrepet *“tiltakshaver”*. Tiltakshaver er den som initierer det aktuelle byggetiltaket, og som typisk eier den eiendommen eller den bygningen tiltaket utføres på. Tiltakshaver er den som til syvende og sist er ansvarlig overfor bygningsmyndighetene for det tiltaket som utføres. Dette er viktig, for både privatpersoner og profesjonelle eiendomsutviklere har undertiden en tendens til å peke på arkitekt eller entreprenør når noe har gått galt i en utbygging.

Det er ingenting i veien for at det er flere tiltakshavere, typisk der to eller flere er sameiere i den aktuelle eiendommen. I så fall vil det være flere strafferettslige ansvarssubjekter.

I praksis har bygningsmyndigheten ikke kapasitet til å utføre en fullstendig kontroll med alle byggesøknader som inngis. Plan- og bygningslovens system er derfor at tiltakshaver peker ut en fagkyndig person eller et selskap, som så opptre overfor bygningsmyndighetene. Disse betegnes å ha ansvarsrett. Ansvarsrett kan gis i flere kategorier.

En byggesøknad kan derfor ikke behandles av kommunen uten at den er inngitt av en ansvarlig søker, som i sin tur står inne for at søknaden gir et fullstendig og dekkende bilde av det omsøkte tiltaket. Selve utførelsen av byggearbeidet må det stå en ansvarlig utførende bak. Ansvarlig utførende skal naturligvis utføre arbeidet på en fagmessig måte. I forhold til byggesaksreglene og straffeansvaret forbundet med disse er det imidlertid viktigst at han er ansvarlig for at tiltaket utføres i samsvar med den gitte tillatelsen og bestemmelser gitt

i medhold av loven. Et eksempel på utførende er grave-maskinføreren som planerer tomten.

Ansvarlig søker, ofte en arkitekt i større prosjekter, må derfor ikke bare ha kunnskap om lovens krav til tiltaket, men må også etter omstendighetene sette seg inn i gjeldende plangrunnlag (reguleringsplan, kommuneplanens arealdel). Tilsvarende må den ansvarlige utførende sette seg grundig inn i hva den aktuelle tillatelsen går ut på, og påse at det ikke utføres andre eller større byggearbeider enn det tillatelsen åpner for.

I en klage over en henleggelse som ble behandlet ved Oslo statsadvokatembeter, var det gitt forelegg mot tiltakshaver for ikke å ha inngitt byggesøknad, men derimot ikke mot entreprenøren. Entreprenøren forklarte at han hadde avtalt med tiltakshaver at han skulle fremskaffe de nødvendige tillatelser. Han viste også til at siden tiltakshaver var ingeniør, hadde han selv de nødvendige kunnskaper prosjektet. Henleggelsen var blant annet begrunnet i avtalen om at tiltakshaver skulle besørge tillatelsen. Kommunen hadde stanset tiltaket fordi de mente det utgjorde risiko for utrasning. Det var gravd ut et nytt rom på ca 60 m² bak i en leilighet i en terrasseblokk.

Rommet på 60 m² som var gravd ut bak en leilighet i en terrasseblokk.

Henleggelsen ble omgjort herfra. Det ble pekt på at plan- og bygningsloven § 98 pålegger en ansvarlig utførende å utføre tiltaket innenfor rammen av den tillatelsen som var gitt. Da måtte entreprenøren nødvendigvis også gjøre seg kjent med om det var gitt tillatelse. Det forhold at tiltakshaver hadde fagkunnskap om tiltaket,

fritok ikke fra plikten til å søke om tillatelse. Det fritok heller ikke fra plikten til å la byggesøknaden inngis gjennom en ansvarlig søker, men kunne eventuelt tilsis at tiltakshaver fikk personlig ansvarsrett. En slik personlig ansvarsrett fordret imidlertid et uttrykkelig vedtak fra bygningsmyndighetenes side, som altså ikke forelå.

Meldingssystemet og byggetiltak som verken krever søknad eller melding

Ikke ethvert byggetiltak er avhengig av at det søkes om – og gis – og byggetillatelse. For "mindre tiltak" på bebygd eiendom opererer loven med et "meldingssystem". Hva som kan regnes som "mindre tiltak", gir saksbehandlingsforskriften til plan- og bygningsloven (SAK) svar på. Oppføring av ett enkelt tilbygg på mindre enn 50m² bruksareal (typisk garasje eller anneks) går derfor under meldingssystemet, jfr. SAK § 9 bokstav a.

Mens regelen for søknadssystemet er at tiltaket overhodet ikke kan iverksettes før tillatelsen foreligger, er regelen etter meldingssystemet motsatt: Tiltaket kan lovlig utføres dersom bygningsmyndighetene ikke innen tre uker har krevd at ordinær byggesøknad inngis.

Byggetiltak som naboer har protestert mot, kan ikke utføres etter meldingssystemet. For påtalemyndigheten er det praktisk å vite at byggetiltak som er betinget av en dispensasjon (fra lov, typisk byggeforbudet i strandsonen) eller fra plan, ikke kan utføres etter meldingssystemet. Det vil derfor ikke være straffriende dersom en utbygger i strandsonen til sitt forsvar hevder at han

Forsiden av Budstikka 19. juni 2007 "Gravde hule under naboen", hvor de skrev om saken.

Det er ofte de ressurssterke, både personer og selskaper, som overtrer bygningsloven, vel vitende om at oppdagelsesrisikoen er lav.

har sendt kommunen melding om tiltaket uten å fått noe svar på den. Sagt på en annen måte må alle tiltak være i tråd med lov, forskrift og planer, selv om de i utgangspunktet går etter meldingssystemet.

Visse byggetiltak regnes som så bagatellmessige at verken søknad eller melding er nødvendig. For eksempel oppføring av frittliggende bygning mindre enn 15m² bruksareal (typisk dukkestue), utepeis og levegg inntil enn viss størrelse, jfr. SAK § 5. Også slike tiltak må være i tråd med lovgivning og planer, jfr. § 4. Den som setter opp uthus på en del av eiendommen som er regulert til spesialområde naturvernområde, jfr. loven § 25 nr 6, risikerer således bot for brudd på § 110 nr 2.

Politiets behandling av anmeldelser

Politiet får normalt kunnskap om overtredelse av byggesaksreglene gjennom anmeldelser fra kommunene. I mange tilfeller vil anmeldelsen ha vært gjenstand for en grundig forvaltningsrettslig behandling internt i kommunen. Det vil typisk være tilfelle dersom det har vært aktuelt å stanse tiltaket etter plan- og bygningsloven, for eksempel at det er gitt stoppordre. I slike tilfeller vil faktum gjerne være grundig utredet av bygningsmyndighetene, og saken krever begrenset etterforskning. Dermed er det først og fremst subsumsjonsspørsmål som reiser problemer ved påtaleavgjørelsen.

Min erfaring med saker av denne typen er at de gjerne behandles som litt mindreverdige og kanskje derfor nedprioriteres. Dette igjen har trolig sammenheng med at den jevne påtalejurist ikke er på hjemmebane i plan- og bygningslovgivningen.

Det må imidlertid fastholdes at straffesaker etter spesiallovgivningen må behandles med samme grundighet som straffesaker etter straffeloven, selv om dette kan medføre tidkrevende arbeid med ukjent rettsstoff.

Byggesakene er ikke så ulike andre straffesaker, og ofte kan de avgjøres nokså raskt. Jussen er som regel ikke veldig sammensatt, og fagområdet er etter mitt syn en spennende avveksling fra det vi ellers steller mest med i påtalemyndigheten.

Reaksjonsfastsettelse

Straffbar overtredelse av byggesaksreglene hører åpenbart ikke til de alvorligste lovbrudd vårt rettssystem kjenner. De har imidlertid ulik karakter, og de mer alvorlige – som ulovlig bygging i strandsonen – kan ramme fellesverdier det er gode grunner til å reagere strengt mot. Jeg er derfor enig med Økokrim når de har foreslått en utvidelse av strafferammen i ny plan- og bygningslov til fengselsstraff. Dette ligger også i regjeringens forslag, som behandles i Stortinget denne våren.

Selv mindre overtredelser av byggesaksreglene kan det imidlertid være grunn til å reagere med fasthet mot. Formålet med reglene er jo å gi myndighetene mulighet til å kontrollere om byggetiltak er i samsvar med de kravene loven setter. Denne muligheten går tapt dersom myndighetene ikke får kjennskap til tiltaket.

Det er også grunn til å peke på at manglende (straffereaksjoner) på overtredelse av byggesaksreglene, også bidrar til en generell svekkelse i respekten for lovgivningen. Erfaringen viser at det ofte er de ressurssterke – både personer og selskaper – som overtrer bygningslovgivningen, vel vitende om at oppdagelsesrisikoen er lav og reaksjonene ofte lite følbare.

Etter mitt skjønn bør reaksjonsfastsettelsen i denne typen saker være slik at den får en reelt avskrekkende effekt. Det er også grunn til å minne om at vinningsavståelse kan være aktuelt dersom gjerningsmannen, gjennom unnlatt søknad om en nødvendig tillatelse, har oppnådd ulovlig gevinst. Dette kan for eksempel gjelde hytteeieren som gjennom en irreversibel sprengning lager uteplass som øker verdien på stedet betydelig.

Andre relevante artikler i Miljøkrim:

Ulovlig bygging i strandsonen – hva gjør politiet?, av statsadvokat Katharina Rise, Økokrim, *Miljøkrim 2-2008* eller www.miljokrim.no (søkbart).

Vesentlig terrenginngrep – hvor mye er vesentlig? av statsadvokat Henrik Horn, Økokrim, *Miljøkrim 1-2008* eller www.miljokrim.no (søkbart).

Omfattende innprep kan være unntatt kommunal kontroll

Økokrim har i noen saker sett at bestemmelser i saksbehandlingsforskriften til plan- og bygningsloven (SAK) kan gjøre at forholdsvis store terrenginngrep unntas fra byggesaksbehandling, og dermed fra bygningsmyndighetenes kontroll. Dette gjelder særlig SAK-forskriften § 5 annet ledd nr 3 bokstav g som helt unntar fra byggesaksbehandling «planering av terreng når tiltaket ikke fører til mer enn 3,0 m avvik fra opprinnelig terrengnivå i spredtbygd strøk». Resultatet kan være at miljø- og kulturminnehensyn blir ivaretatt i mindre grad i byggeprosessen enn det som kanskje var ønskelig da unntaket ble utformet.

Økokrim har derfor tatt dette unntaket opp med Kommunal- og regionaldepartementet. Det er spilt inn om det kan vurderes å angi en begrensning i utstrekning (areal), og om begrepet «planering» bør presiseres. Omfatter det for eksempel sprengning?

Tosporet system i ny plan- og bygningslov

Av politiadvokat Tarjei Istad, Økokrim

Økokrim oppfordrer kommunene til å fortsette å anmelde alvorlige brudd på plan- og bygningslovgivningen også etter at ordningen med kommunalt overtredelsesgebyr innføres.

Straffebudene i gjeldende plan- og bygningslov er i forslaget til ny lov, som behandles i Stortinget denne våren, samlet i én bestemmelse. Lovforslaget § 32-9 er bygget opp slik at den setter straff for «vesentlige og forsettlig eller grovt uaktsomme» overtredelser av bestemmelsen om kommunalt overtredelsesgebyr, som følger foran i § 32-8. Gjeldende § 110 nr 2 videreføres i ny § 32-8 første ledd bokstav b.

Kommunal- og regionaldepartementet har under utarbeidelse forskrifter som skal angi hvilke brudd som skal resultere i overtredelsesgebyr, og hvilke som er «vesentlige» og derfor skal sanksjoneres med straff.

Politiet vil fortsatt ha en viktig rolle

Økokrim er tatt med i referansegruppen for forskriftene, og har gitt støtte til grunnideen med utgangspunkt i NOU 2003: 15 Bot og bedring. Herfra er det samtidig pekt på at noe bør bli igjen i straffesakssporet (gebyr sperrer for senere straffesak). Økokrim har trukket frem blant annet følgende saker som eksempler på hva som bør behandles av politiet:

- Alle saker hvor det oppstår personskade. Det vil være avgjørende å avdekke omfang av skade mv., og politiet har her kompetanse, erfaring og virkemidler. Det har ikke kommunen på samme måte, særlig ikke byggesaksavdelingen som er tenkt å skulle håndheve den nye forskriften. Det samme gjelder skade på materiell, i hvert fall utover det helt bagatellmessige. Uopprettelige skader, typisk sprengning, bør alltid politianmeldes. Skadelidte vil ofte fremme krav om erstatning og/eller oppreisning. Slike krav vil normalt bli tatt med i straffesaken, jf straffeprosessloven § 3.
- Saker hvor inndragning mv. er aktuelt. Ulovlig tiltak etter plan- og bygningsloven som ikke kan rettes, for eksempel rivning, vil ofte føre til verdiøkning av eiendommen. Denne skal da inndras til fordel for statskassen. Besparelser kan også utgjøre utbytte. Eksempelvis kan tiltakshaver spare utgifter på ikke å overholde alle vilkår i tillatelsen. Da bør politi og påtalemyndighet vurdere om det er grunnlag for inndragning. Rettighetstap etter straffeloven § 29 nr 2 vil regelmessig være en aktuell reaksjon, kanskje særlig for ansvarlig utførende, for eksempel fradømmelse av ansvarsretten for en begrenset periode eller for alltid.
- Saker som også kan gjelde brudd på annen lovgivning, for eksempel om kulturminner, brannvern, arbeidsmiljø, naturvern – og selvsagt straffeloven.

Bare påtalemyndigheten kan gi en samlet reaksjon for alle forhold, noe som er det absolutt beste. Videre er man i slike saker fort over i tiltale og påstand om fengselsstraff.

- Saker hvor bruk av tvangsmidler er aktuelt. Strafferammen i ny plan- og bygningslov (to års fengsel) åpner for bruk av straffeprosessuelle tvangsmidler, og det kan ikke utelukkes at ransaking, beslag og sågar pågrepelse unntaksvis kan være aktuelt i saker etter plan- og bygningsloven. Veganlegg i landskapsvernområde og riving av bygg som er tenkt bevart nevnes som eksempler i NOU 2005: 12 Mer effektiv bygningslovgivning II punkt 18.8.2.2.
- De groveste overtredelsene og «gjentatte overtredelser og overtredelser som har eller kan ha alvorlige samfunnsmessige konsekvenser», jf NOU 2005: 12 s 32. Det vises også til vesentlighetskriteriet i lovforslaget § 32-9.

Instruks

Økokrim har også tatt opp om det bør vurderes å utarbeide en anmeldelsesinstruks for kommunene. Det er en kjensgjerning at saker som burde blitt politianmeldt ofte stopper i bygningsrådet fordi politikerne har en oppfatning om at «*nå har den stakkars utbyggeren vel fått nok med pålegg om retting og alt*». I hele 2007 ble kun 82 byggesaker politianmeldt. Slike sentrale instruks finnes på kulturminneområdet, skatt, fiskeri og flere andre. En instruks vil ivareta likebehandlingshensynet, idet terskelen for anmeldelse vil bli likere over hele landet.

Politiet og påtalemyndighetens håndtering av disse sakene

Samtidig må vi i politiet bli flinkere til å ta tak i disse sakene, slik statsadvokat Bjørn Olav Aspelund skriver i dette nummeret av Miljøkrim. En oppfordring går i den forbindelse til landets kommuner: Ta jobben med å redegjøre for hvert enkelt antatt straffbart forhold i selve politianmeldelsen. Det er normalt raskt gjort ettersom grundig kommunal behandling allerede er gjennomført. En del anmeldelser er bare et kort vedtak fra bygningsrådet om at saken anmeldes, og så følger alle byggesakens dokumenter vedlagt – uten nærmere veiledning for etterforskeren som skal ta tak i saken. Det kan være en av grunnene til at politiet av og til finner det litt tungt å gå inn i disse viktige sakene.

Gode anmeldelser gir godt politiarbeid.

Ulovlig bruk av bygning til klubblokale for Bandidos

Av politiadvokat Arne Kjønstad, miljøjurist Agder politidistrikt. Foto: politioverkonstabel Thor Atle Pedersen, Agder pd.

I saker etter plan- og bygningsloven om ulovlig bruk av bygg er det helt avgjørende at naboer står frem. Dersom man ikke kan føre vitner som i det daglige har observert bruken, vil det være vanskelig å nå frem i denne type saker.

Dette ble illustrert i en sak fra Kristiansand som var oppe i Agder lagmannsrett før jul (LA-2008-110512).

Sensommeren 2007 anmeldte Kristiansand kommune eierne av et eldre næringslokale for ulovlig bruk av lokalet. Bygningen var i 1978 opprinnelig oppført som lager og møteplass for linjemontører i det lokale elektrisitetsverk. Byggetillatelsen hadde overskriften "lager og velferdsbygg for linjemontører".

Eiendommen lå i et uregulert område som i kommuneplanen var avsatt som byggeområde. I 1995 ble eiendommen solgt til et mindre ventilasjonsfirma som bygde på bygningen ved utvidelse av møte- og lagerrom. I 2001 ble bygget solgt til to privatpersoner, som begge på dette tidspunktet var medlemmer i motorsykkelklubben Bandidos Kristiansand.

Bruken endres og kommunen reagerer

Kort tid etter overtakelsen ble bygget tatt i bruk som klubblokale for Bandidos, og det ble også foretatt ombygginger i flere omganger uten at noe av dette kunne ses fra utsiden. Bruken som klubblokale medførte at flere naboer reagerte og den lokale velforeningen ble også koblet inn.

Fra naboer og velforening ble det hevdet at bruken som klubblokale medførte festing og støy til alle døgnets tider, også trafikkstøy som spesielt var relatert til sommerhalvåret. I forbindelse med kriminell aktivitet på stedet gjennomførte politiet flere ransakinger av lokalene. Under en av disse ransakingene ble det tatt bilder av lokalet som dokumenterte de ombygginger som hadde foregått innvendig. Om disse ombyggningsarbeidene utløste søknadsplikt, var ikke tema i saken.

I forbindelse med kommunens håndtering ble det gitt flere pålegg om opphør av bruk, uten at dette syntes å ha nevneverdig effekt. 15. april 2008 ga kommunen tvangsmulkt med frist til 15. juni om at den ulovlige bruken måtte opphøre. Mulkten ble gitt som en løpende mulkt på 1 000 kroner per dag, samt en engangsmulkt på 50 000 kroner.

I lagmannsrettens dom av 5. desember 2008 kom retten til at engangsmulkten ikke kunne klassifiseres som tvangsmulkt, men som straff. Saken ble av den grunn avvist (dobbeltsstraff) for den ene av foreleggets to poster, som gjaldt at tiltalte ikke hadde etterkommet pålegg fra kommunen (plan- og bygningsloven § 112 nr. 2). Denne delen av saken kommenteres ikke nærmere i denne artikkelen.

Domfellelse for endret bruk uten søknad og godkjenning

Lagmannsretten domfelte tiltalte for brudd på den andre av foreleggets to poster, som gjaldt plan- og bygningsloven § 110 nr. 3 jf § 93 første ledd bokstav c. Etter sistnevnte bestemmelse er det søknadsplikt ved "Bruksendring eller vesentlig utvidelse eller vesentlig endring..." av tidligere bruk av en bygning. Det blir av den grunn helt avgjørende hva bygget er godkjent brukt som. Lagmannsretten kom ut fra bevisførselen til at eiendommen var godkjent "for bruk i næringsvirksomhet med vekt på å dekke behovet for et fast møte- og oppholdssted for ansatte som utførte sitt daglige arbeid på forskjellige steder i området utenfor eiendommen og for å dekke behovet for lagring av materialer, verktøy og kjøretøyer knyttet til denne virksomheten". Lagmannsretten uttalte videre "at når man skal vurdere bruken til de nye eierne, vil det avgjøren-

« Politiet forsøkte å få flere naboer til å forklare seg, men de ønsket ikke å stå frem på grunn av frykt for represalier fra Bandidos. »

de være "...å se denne bruk i lys av de hensyn som skal ivaretas av plan- og bygningsloven, og om denne bruk utløste behov for kontroll fra bygningsmyndighetens side".

I den konkrete vurderingen av klubbhuset konstaterte lagmannsretten først at tiltalte i retten hadde uttalt at formålet med ervervet av bygget var å bruke det som klubblokale for Bandidos. Dette innebar en endring av formålet siden eiendommen tidligere hadde vært benyttet til næringsvirksomhet. Tiltalte endret strategi fra tingrett til lagmannsrett hva gjaldt egen forklaring. I tingretten benektet han som utgangspunkt at lokalet hadde vært brukt som klubblokale. I lagmannsretten erkjente han dette, men satset alt på at påtalemyndigheten ikke ville klare å bevise at bruken hadde vært omfattende nok.

Juridisk sett er dette et riktig utgangspunkt, det avgjørende er den faktiske bruken. Lagmannsretten la deretter vekt på innredningen av lokalet og de bygningsarbeider som hadde blitt utført. Bygningen var åpenbart bygd om til å kunne huse ganske mange mennesker ved blant annet innredning med bar, scene, sittebenker og lager av drikkevarer. Lagmannsretten slo deretter fast at den type bruk "...reiser spørsmål om behov for kontroll med brannsikring, rømningsveier, serverings- og skjenkebevilling". Det slås videre fast i dommen at lagmannsretten fant det bevist at folk tidvis overnattet i lokalene. Lagmannsretten fant det også bevist at lokalet ble brukt til klubbmøter og at det ble arrangert fester der.

Hvilke vitner var viktige?

Kun fire naboer forklarte seg i saken, hvorav to forklarte seg til fordel for tiltalte. Lagmannsretten tilla ikke disse to vitnene særlig vekt, da det i retten kom frem at disse to hadde en viss tilknytning til miljøet gjennom felles interesser. De to andre naboene forklarte seg om omfattende bråk og uro fra eiendommen i form av festing til alle døgnets tider, høy musikk og mye kjøring til og fra eiendommen, spesielt om sommeren.

Politiet forsøkte å få flere naboer til å forklare seg, men de ønsket ikke å stå frem på grunn av frykt for represalier. Politiet førte seks politivitner som forklarte seg om konkrete observasjoner knyttet til episoder på eiendommen. Under bevisførselen ble det også lagt

Nattklubb/bar i klubbhuset til Bandidos.

Foto: politioverkonstabel Thor Atle Pedersen, Agder politidistrikt.

fram dokumentasjon i form av statutter for Bandidos hvor det blant annet fremgikk at den enkelte klubb skulle ha et klubblokale. Det ble også dokumentert at eiendommen var omtalt i interne dokumenter i Bandidos Norge, som klubblokale.

Politiet hadde også en begrenset bevisførsel omkring forhold som hadde skjedd utenfor det tidspunkt som tiltalen gjaldt. Blant annet ble det fremlagt en dom som dokumenterte at det hadde blitt utført torpedo-lignende oppdrag fra eiendommen fra et av klubbmedlemmene.

Fallgruber i disse sakene

Det avgjørende i saker om ulovlig bruk etter plan- og bygningsloven er den faktiske bruk av eiendommen. Da intensiteten av bruken må bevises, er det viktig at påtalemyndigheten ved utferdigelse av forelegg og eventuell irettesetning velger ut et tidsintervall som gjør at bevisførselen ikke blir for omfattende. I denne saken ble et tidsintervall på snaut to år valgt.

Videre vil det være helt avgjørende at naboer står frem. Klarer en ikke å få ført vitner som daglig har observert bruken, vil det være vanskelig å nå frem i denne type saker. Det er også viktig å sikre notoritet omkring observasjoner gjort av politivitner. I denne saken kunne den delen ha vært bedre. Men, det må sies til politiets forsvar at når anmeldelsen fra kommunen kom i slutten av august måned 2007, var en helt i slutten av tidsintervallet som ble valgt i forelegget. Politiet hadde av den grunn ikke dokumentert med tanke på at det kunne komme en anmeldelse på ulovlig bruk.

Saken viser også at det er viktig å være kritisk til den dokumentasjon som kommer fra kommunen. Som nevnt ovenfor slo lagmannsretten fast at kommunen hadde gått utover sin kompetanse for deler av den tvangsmulkt som ble ilagt.

Hva har skjedd med eiendommen i ettertid?

Det er flere årsaker til at tiltalte høsten 2008 solgte eiendommen til kommunen. Vi kan i alle fall konstatere at det trykk som ble satt på tiltalte og Bandidos gjennom denne saken, ikke gjorde det lett å fortsette bruken.

Bruk av plan- og bygningsloven § 93 første ledd, bokstav c, vil alltid innebære en terskelvurdering av om bruken utløser plikt til å søke bruksendring. Har du for eksempel fått godkjent en garasje, kan du ikke uten videre ta denne i bruk som stall på permanent basis. Men hva om du tar hjem hesten 14 dager hver sommer og lar den stå i garasjen, utløser det krav om bruksendring? Neppe, en må i den enkelte sak konkret vurdere hvor terskelen går.

Boten i saken mot det tidligere Bandidosmedlemmet ble ikke høyere enn 5 000 kroner. Den ulovlige bruken av klubblokalet lå nemlig i det vesentlige før en dom for andre forhold i tid, jf straffeloven § 64.

Biologisk mangfold – et begrep, ikke bare et uttrykk for festtaler

Av biolog og adjunkt Victoria Ø. Poléo, Skolopender AS, og spesialetterforsker Dr. scient. Antonio B.S. Poléo, Økokrim

De fleste av oss setter pris på alle fuglene som synger om våren og vi fryder oss over alle de spektakulære livsformene som flommer ut av skjermen når David Attenborough går amok i regnskogen i Brasil, og vi lar oss fascinere av det store mangfoldet som finnes i livets ytre trekk. Det viser seg imidlertid stadig hvor viktig det er å ikke nøye seg med å forstå naturen overflatisk. De fleste mener at det er viktig å ha et biologisk mangfold. Men hvorfor er dette så viktig? Vi vil i denne artikkelen forsøke å gjøre et litt dypere dykk ned i de sammenhengene som skaper det biologiske mangfoldet. Vi vil også peke på årsaker til at vi i de siste årene har fått internasjonale konvensjoner som tar sikte på å bevare naturens enorme variasjonsbredde.

Historisk grunnlag

"I midten av det 20. århundre så menneskene jorden fra verdensrommet for første gang. Historikere vil kanskje i framtiden si at dette synet virket sterkere inn på vår måte å tenke på enn den revolusjon det kopernikanske verdensbilde skapte i det 16. århundre, som vendte opp ned på menneskenes bilde av seg selv; jorden var likevel ikke universets midtpunkt. Fra verdensrommet ser vi jorden som en liten, skjør kule. Det dominerende inntrykk er ikke menneskelig virksomhet eller byggverk, men skyer, hav, jord og grønne skoger."

Dette sitatet er hentet fra rapporten "Vår felles framtid", også kjent under navnet Brundtlandrapporten, som "Verdenskommisjonen for miljø og utvikling" med Gro Harlem Brundtland i spissen la frem i 1987. Kommisjonen ble nedsatt av FN's generalforsamling i 1983, og ble gitt mandat til å utvikle et "program for globale reformer". I rapporten står det videre:

"Inntil nylig var kloden en stor, delt verden, der menneskenes virksomhet og følgende av den holdt seg pent avgrenset innenfor de enkelte land, innenfor sektorer (energi, landbruk, handel) og innenfor brede saksområder (miljø, økonomi, sosiale forhold). Betydningen av slike grenser mellom land, sektorer og saksområder, er i ferd med å bli borte. Dette er særlig blitt åpenbart gjennom de forskjellige globale "kriser" som har fanget offentlig oppmerksomhet, særlig i det siste tiåret. Disse krisene er ikke avgrenset til å være enten en miljøkrise, en utviklingskrise eller en energikrise. Det er en og samme krise, hvor forskjellige årsaksforhold er vevd tett sammen."

Rapporten slo fast at "dagens utvikling tærer for mye på jordens naturressurser og truer opprettholdelsen av dens livsbærende systemer". Denne erkjennelsen ble opphav til det etter hvert politisk betydningsfulle

“Fra verdens-rommet ser vi jorden som en liten, skjør kule. Det dominerende inntrykk er ikke menneskelig virksomhet eller byggverk, men skyer, hav, jord og grønne skoger.”
Illustrasjonsfoto: yaymicro

begrepet bærekraftig utvikling; og som i henhold til rapporten beskriver en utvikling som; “imøtekommer dagens behov uten å forringe mulighetene for kommende generasjoner til å dekke sine behov”.

I 1992 arrangerte FN et toppledermøte om miljø og utvikling i Rio de Janeiro, Brasil. Vi kan se på dette toppledermøtet som en oppfølging av Brundtlandrapportens hovederkjennelse, nemlig at dagens utvikling må slutte å tære på naturressursene. Møtet i Rio ble en suksess og ga resultater i form av “Konvensjonen om biologisk mangfold” - Riokonvensjonen. Med denne kom begrepet biologisk mangfold for alvor inn i den politiske debatten. Norge var land nummer 2 til å undertegne avtalen, etter vertslandet, og i dag har hele 175 land sluttet seg til konvensjonen.

Begrepet biologisk mangfold

Biologisk mangfold blir alt for ofte redegjort for på en overfladisk og forenklet måte. Det er derfor ikke så rart at de fleste tenker på alle de fine og forskjellige artene de har sett av fugler, insekter, pattedyr og planter, når de hører begrepet biologisk mangfold nevnt. Det er helt klart besnærende å dvele ved det store mangfoldet vi ser rundt oss, men det dekker bare en liten del av begrepets betydning, og viktigheten av å ikke nøye seg med å forstå naturen overfladisk øker for hver dag.

Det første vi må gjøre for å forstå hva begrepet biologisk mangfold innebærer, er å skaffe oss kunnskap om de fundamentale prinsippene som driver utviklingen av diversitet (forskjellighet) i naturen:

- 1) Alle arter produserer mer avkom enn det som kan leve opp.
- 2) Avkom etter kjønnnet formering varierer betydelig når det gjelder egenskaper.
- 3) Begrensede naturressurser gjør at det skapes konkurranse mellom individene.
- 4) Noen av individene vil være bedre tilpasset omgivelsenes utfordringer, og ha større muligheter for å bringe sine gener videre til neste generasjon.
- 5) Dette fører til en gradvis forandring av egen skapene i populasjonen, som på lang sikt kan utvikle seg til en ny art.

Det viktigste her, er å notere seg hvor avgjørende *omgivelser* er for utvikling av mangfold. Det er nemlig omgivelsene som avgjør hvilke egenskaper som er viktige for en art, ikke omvendt. Er omgivelsene kalde er varm pels et gode, er omgivelsene varme er det selvsagt en ulempe. En egenskap er aldri fordelaktig *uavhengig* av omgivelsene, og det er ikke slik at en art velger omgivelser ut fra sine egenskaper. Isbjørnen (*Ursus maritimus*) lever ikke i Arktis fordi den har tykk pels, men har tykk pels fordi den lever i Arktis. Isbjørnene med tynn pels har ikke flyttet til varmere strøk, men døde ut lenge før det ble så kaldt i Arktis som det er i dag.

Akkurat som en enkelt faktor i omgivelsene fremmer en bestemt egenskap, slik som i det forenklede eksempelet med isbjørner, vil et *mangfold* i omgivelser skape et *mangfold* av egenskaper. Det er de mange og varierte omgivelsene på kloden, som over en periode på ubegripelig mange år, har gitt opphav til det varierte plante og dyrelivet vi ser rundt oss. Alle livsformene og deres omgivelser er bundet til hverandre i uuttømmelige vekselvirkning.

Typer og nivåer av biologisk mangfold

Biologisk mangfold ble i Riokonvensjonen definert som;

“variasjonen hos levende organismer av alt opphav, herunder blant annet terrestriske, marine eller andre akvatiske økosystemer og de økologiske komplekser som de er en del av: dette omfatter mangfold innenfor arter, på artsnivå og på økosystemnivå”.

Som nevnt innledningsvis, vil nok de fleste tenke på *artsmangfold* når det er snakk om biologisk mangfold. Færre tenker nok over at det biologiske mangfoldet finnes på flere nivåer, slik Riokonvensjonens definisjon faktisk understreker, og ikke minst - at artsmangfoldet *uttrykker* de andre, mer subtile, nivåene.

I bunnen ligger *det genetiske mangfoldet* representert ved alle variantene av gener med alle de kombinasjonsmulighetene disse gir for egenskaper innen en art (se gjerne artikkel om DNA i Miljøkrim 2/3-2006, side 10-15). Alle de ulike genene, og variantene av disse, som finnes innen en art eller en populasjon kalles for artens eller populasjonens *genpool*, og vi tenker i økologien at dette er felleseiet til en art eller en populasjon.

« Utryddelse er en av livets realiteter. Det er like naturlig at en art opphører å eksistere som at den i sin tid ble formet av de rådende forutsetningene. Gjennom livets tidsalder her på jorda, antar vi at 99 % av alle arter som har eksistert, også har blitt utryddet. »

En art kan defineres som en gruppe individer som kan få fertilt (fruktbart) avkom med hverandre, mens en populasjon er en gruppe individer av samme art som eksisterer i et mer eller mindre avgrenset geografisk område. Populasjoner avgrenses dessuten ved at det finner sted flere økologiske interaksjoner (parring, samarbeid eller konkurranse) innenfor populasjonene enn mellom dem. På grunn av migrasjon mellom populasjoner (inn- og utvandring av individer) er det for øvrig ikke mulig å angi skarpe grenser for en populasjon.

En mangfoldig genpool gir mange kombinasjonsmuligheter, og dermed en stor variasjon mellom individene, og vi får et nivå med *individmangfold*. Et stort individmangfold styrker arter eller populasjoners livskraft, og er avgjørende for deres overlevelsessevne. Dette skyldes at en stor variasjonsbredde i individuelle egenskaper øker sjansen for at noen individer innehar de egenskapene som er fordelaktige når omgivelsene endrer seg. Dette er for eksempel spesielt tydelig, og ofte avgjørende, i forbindelse med en katastrofe hvor omgivelsene endrer seg mye og brått. De fleste individene i en populasjon vil ikke overleve de omfattende endringene katastrofen medfører, men en stor variasjon øker muligheten for at noen få individer har egenskaper som tåler endringen. I det nye miljøet har disse en fordel, og populasjonens egenskaper endrer seg som et resultat av det nye miljøet.

I noen tilfeller, for eksempel når det er høy konkurranse mellom individene i en populasjon, kan vi tenke oss at det er de største og minste individene i en populasjon som har best sjanser for å overleve når omgivelsene endrer seg. I et slikt tilfelle kan en populasjon på sikt utvikle seg til to populasjoner ved at de store blir større og større mens de små blir mindre og mindre. Resultatet blir at de utnytter forskjellige deler av et levested med tanke på reirplass, matsanking, forsvar, etc. Til slutt vil ikke de to populasjonene lenger kunne få avkom med hverandre, og det har blitt dannet to arter.

I andre tilfeller kan et leveområde bli fullt slik at noen individer i en populasjon blir nødt til å emigrere til et annet leveområde for å kunne overleve. Dette nye leveområdet stiller kanskje andre krav til sine beboere enn det gamle, og den samme utviklingen mot et artsskille kan finne sted.

Når vi ser hvor viktig omgivelsene er for utvikling av arter, er det lett å slutte seg til at et mangfold av leveområder, et *biotopmangfold* (i Riokonvensjonen noe upresist beskrevet som "økosystemnivå"), også er en viktig størrelse i diskusjonen om det biologiske mangfoldet. Som med alt i naturen, vil en trussel i dette nivået være en trussel for alle de andre, og dette nivået er det som i størst grad er direkte berørt av menneskelig aktivitet. Trusselen mot biotopmangfoldet er sannsynligvis den største trusselen mot biomangfoldet.

Som vi har forsøkt å forklare ovenfor så er det altså det genetiske mangfoldet og biotopmangfoldet som legger

premissene for det de fleste forbinder med biologisk mangfold – artsmangfoldet. Stor genetisk variasjon er en *forutsetning* for artsdannelse, mens biotopmangfold er *drivkraften* for artsdannelse. Mens omgivelsene former artene, er det individenes egenskaper (genene) som blir selektert og uttrykker mangfoldet innen og mellom arter.

Når vi er inne på dette med artsmangfold, så er det mange som tror at mangfoldet i et miljø er det samme som antallet arter. Dette er en alt for enkel forståelse av begrepet, og kan lett lede til at man verdsetter biotoper med mange arter fremfor biotoper med få. Begrepet artsmangfold omfatter også de mange ulike sammensetningene av arter som finnes i ulike miljøer.

Et eksempel som belyser denne problemstillingen finner vi dersom vi ser litt nærmere på kalkingen av norske vassdrag. Vassdragene kalkes fordi sur nedbør gjennom mange år har ført til reduksjon og endring av det biologiske mangfoldet i vassdragene. Det er selvsagt de følsomme artene som har blitt redusert, både ved at det har blitt færre arter og færre individer i de populasjonene som har klart seg. På den andre siden har populasjonene av tolerante arter økt, og noen arter som ikke har vært til stede opprinnelig, kan ha kommet til.

Begge disse faktorene har ført til en endring i sammensetningen av arter. Når kalkingstiltakene evalueres, er det først og fremst *økningen* i antallet arter som regnes som positive effekter av kalkingen. Hvordan sammensetningen av arter har utviklet seg blir i liten grad vurdert. I enkelte vassdrag har antallet arter blitt høyere enn det var før forsuringen startet. Dette kan skyldes at det nå lever flere arter der som er avhengige av kalken for å kunne leve i vassdraget, eller at alle de forsuringfølsomme artene er blitt mer tallrike enn noen gang. Dette har i sin tur gått på bekostning av forekomsten til de forsuringstolerante artene, og betyr at sammensetningen av arter i vassdraget fremdeles er forskjellig fra hvordan den var før forsuringen. Å måle suksessen på bakgrunn av antall arter gir altså ikke grunnlag for "friskmelding" av et vassdrag. I tillegg kommer det faktum at vannkvaliteten i vassdraget har blitt mer homogen på grunn av kalktilførselen, noe som reduserer den kjemiske variasjonen langs vassdraget og dermed biotopdiversiteten. Dette viser hvor viktig det er at man tar alle nivåer av biologisk mangfold med i betraktningen når ulike tiltak skal settes i verk, slik at vi unngår at et avbøtende tiltak fører til større endringer i biologisk mangfold enn den effekten tiltaket er ment å avbøte.

Vi er inne i en biodiversitetskrise

For å bringe det på det rene med en gang: *utryddelse* er en av livets realiteter. Det er like naturlig at en art opphører å eksistere som at den i sin tid ble formet av de rådende forutsetningene. Gjennom livets tidsalder her på jorda, antar vi at 99 % av alle arter som

Gjennom livets tidsalder her på jorda, antar vi at 99 % av alle arter som har eksistert, også har blitt utryddet. Bildet viser fossilet av en svaneøgle.
Foto: yaymicro

har eksistert, også har blitt utryddet. Likevel er det for tiden alarmtilstander hva biologisk mangfold angår, fordi utryddelsesraten; *hvor raskt* arter utryddes, ser ut til å være høyere i vår tid enn noen gang tidligere. Selv i perioden etter at en enorm asteroide traff jorden for 65 millioner år siden, da dinosaurene og en rekke samtidige arter fikk sine endelikt, antar man at utryddelsestempoet var lavere enn i dag.

Et annet bilde som belyser biodiversitetskrisen, er at det er nok så åpenbart at mennesket helt fra prehistorisk tid har hatt en tendens til å utradere en rekke arter hver gang de har etablert seg i nye områder på jorden. Det synes å være et sammenfall i tid for menneskets ankomst og en bratt kurve for arters forsvinning. Dette er spesielt tydelig på øyer som ligger ute i havet, og har å gjøre med at arter som befinner seg i avsidesliggende leveområder er særlig sårbare for tre avgjørende faktorer som truer det biologiske mangfoldet, og som altså har en tendens til å følge i menneskets fotspor:

- 1) overbeskatning
- 2) innførsel av fremmede arter,
- 3) endring og fragmentering av levesteder.

En avsidesliggende øy ute i havet er et godt utgangspunkt for å belyse ulike sider ved biologisk mangfold og sårbarhet. En slik øy kan gjerne ha høy grad av

diversitet både når det gjelder biotoper, antall arter, og mangfold innen en art. De vil likevel være ekstremt sårbare for utryddelse. For det første er arter som lever på slike øyer ofte *endemiske*, det vil si at de finnes kun på denne ene øyen. Antallet populasjoner på verdensbasis er med andre ord lik 1, og hvis denne forsvinner, er arten utryddet. For det andre har arter som har utviklet seg på en avsidesliggende øy nøye tilpasset seg de spesifikke omgivelsene på akkurat denne øyen, og har derfor ikke en genpool som kan møte den omveltningen som finner sted i omgivelsene når en ny art invaderer levestedet. Ikke minst når den nye arten er *Homo sapiens*.

“Mennesket er overutrustet”, skrev den norske fjellklatreren og filosofen Peter Wessel Zappfe. Det er mye som kan tyde på nettopp det; vi er for eksempel nok så uovervinnelige når det gjelder å få tak i det vi har lyst på, og de fleste forsvars- og fluktstrategier en organisme måtte ha, er utilstrekkelig for å holde mennesket fra livet. Det samme gjelder vår evne til å endre omgivelsene, ved for eksempel å dyrke opp store arealer, ta ut trevirke fra skoger eller utvinne geologiske naturressurser. Dessverre har vi ikke den samme overutrustning når det gjelder nøysomhet, og i kombinasjon med vår grådighet er vår intellektuelle utrustning en betydelig fare for omgivelsene. Den norske forfatteren Sidsel Mørck formulerte dette nylig på en treffende og oppsummerende måte; at vår tids økonomi er syk og bygger på en fatal selvmotsigelse, nemlig evig vekst på en klode med faste grenser (Aftenposten 10. mars 2009).

La oss se litt nærmere på de tre menneskeskapte faktorene som truer jordens biologiske mangfold, og begynne med overbeskatning:

1. Overbeskatning

Overbeskatning er typisk for mennesket. Ikke fordi vi er alene om å hamstre, for det gjør også andre dyr. Men fordi vi kommer så lett til byttet - vi er så til de grader effektive i vår fangst. Overbeskatning rammer selvsagt de artene som beskattes, men får ofte følger langt ut over artene som beskattes. Et illustrerende eksempel på ringvirkningene av overbeskatning finner vi dersom vi ser nærmere på den kraftige nedgangen i bestanden av havotere (*Enhydra lutris*) utenfor Alaska på 1970-tallet.

I løpet av noen få år sank bestanden med 90 %, til tross for at det ikke var drevet noen form for fangst av havotere. Undersøkelser avdekket etter hvert en relativt kompleks og sammensatt årsakssammenheng om hvordan og hvorfor det biologiske mangfoldet hadde endret seg. Det viste seg for det første at det var fangst av planktonetende hval som var først i rekken av årsaksforhold. Da bestanden av hval gikk ned, gikk selvfølgelig bestanden av mange arter plankton i havområdene til hvalen opp. Overskuddet av plankton gjorde bestander av lyr (*Pollachius pollachius*) og sei (*P. virens*) mer konkurransedyktige enn bestandene av sild (*Clupea harengus*), som i utgangspunktet var i overtall i området. Sjøløver (*Otariidae*) i området levde av den

Arealendringer i form av fysiske inngrep i naturen er den enkeltfaktoren som sannsynligvis representerer den største trusselen mot det biologiske mangfoldet på jorden.

fete og næringsrike silden, men når denne ble erstattet av magrere lyr og sei, ble næringsinnholdet i maten for lavt til å opprettholde populasjonen av sjøløver, og bestanden av disse gikk tilbake. Dette førte i sin tur til at spekkhoggere (*Orcinus orca*), som i stor grad livnærte seg av sjøløver, gikk over til å spise... nemlig: havotere!

En annen dyregruppe i området som også fikk økte bestander var kråkeboller (*Echinoidea*). Hvorfor det, tror du? Disse beitet i sin tur ned taeskogen slik at en rekke arter mistet sine gjemmesteder, gyteplasser og oppvekstområder. Men det er en annen historie. Eller?

En annen dyregruppe i området som også fikk økte bestander var kråkeboller (*Echinoidea*). Disse beitet i sin tur ned taeskogen slik at en rekke arter mistet sine gjemmesteder, gyteplasser og oppvekstområder. Illustrasjonfoto: yaymicro

2. Introduksjon av fremmede arter

Introduksjon av arter som ikke finnes i et område fra før er et annet varemerke for mennesket. Helt fra vi vandret rundt og ikke eide mer enn vi kunne bære med oss, har vi mennesker hatt en tilbøyelighet nettopp til å drasse med oss både dyr og planter på våre ferder; en liten pose frø, noen sauer, eller et kjæledyr som har fulgt med fra det ble funnet som hjelpeløs unge, i tillegg til parasitter og sykdommer som følger med oss selv eller det vi drar rundt på.

Det mest klassiske eksemplet på konsekvensene av introduksjonen av en fremmed art er nok de 24 kaninene (*Oryctolagus cuniculus*) som ble sluppet ut på en farm i Australia for å gi de europeiske nybyggerne "noe å jakte på". Kaniner har som alle vel vet høy forplantningsrate, og milde vintre gjorde det mulig for dem å forøke seg hele året. I tillegg representerte de store farmene som nybyggerne anla ideelle leveforhold for kaninene som spredte seg eksplisitt, og fortrent eller utkonkurrerte mange stedegne arter gjennom samme komplekse årsaksrekke som vi var inne på i forbindelse med overbeskatning. Bedre ble det ikke da man forsøkte å gjøre noe med "kaninplagen" ved å sette ut rødrev (*Vulpes vulpes*) og huskatt (*Felis silvestris*). De spiste noen kaniner før de raskt oppdaget at en rekke lokale arter var enklere å jakte på enn kaninene. Resultatet ble at det avbøtende tiltaket medførte en ytterligere forringelse av det biologiske mangfoldet.

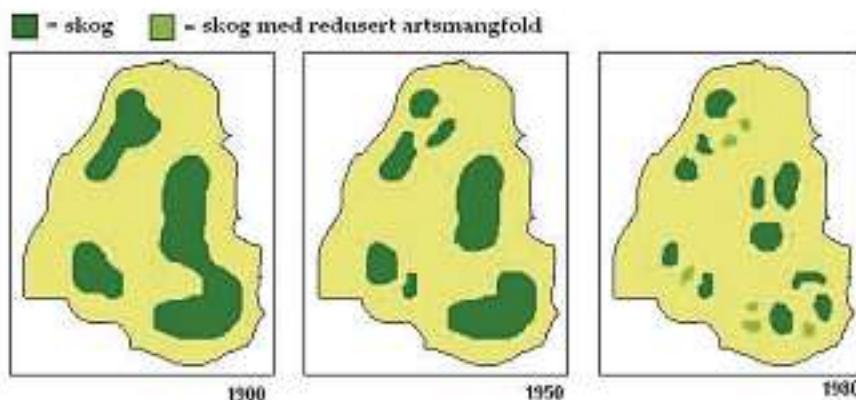
I dette eksemplet var innførselen bevisst, men gjerningsmennene manglet kunnskaper om hvilke følger utsettningene ville kunne få. Mangel på kunnskap er imidlertid ikke alltid årsaken til at introduksjoner av fremmede arter til nye områder likevel skjer, og var neppe tilfellet da nilabbor (*Lates niloticus*) ble satt ut i Victoriasjøen øst i Afrika på 1960-tallet. De store sjøene i Afrika er kjent for sin artsrikdom når det gjelder fisk, blant annet hundrevis av ciklidearter (*Cichlidae*). Det er fremdeles noe uklart hvorfor nilabboren ble satt ut, og hvem som faktisk gjorde det, men mye kan tyde på at det var Ugandas jakt- og fiskedepartement som gjorde det for å styrke fiskeriene i sjøen som var i krise på grunn av overfiske! Nilabboren er en glupsk rovfisk som kan bli nærmere to meter lang og veie opp mot 200 kg. Baksiden av medaljen var dessverre at nilabboren gjorde situasjon alvorlig for den utrolig varierte sammensetningen av ciklidearter i Victoriasjøen. Det fantes hundrevis av ciklidearter i Victoriasjøen før nilabboren ble satt ut, og i dag er flere hundre av dem, mange endemiske, utryddet fra sjøen.

Du kan lese om introduksjon av fremmede arter i Norge, og konsekvenser av dette i Miljøkrim nr 2/3 -2007, side 24-32.

« Det er et tankekor at det argumentet som dominerer i media når det gjelder hugging av regnskogen er dens betydning for klimaet – og ikke for det biologiske mangfoldet. »

3. Endring og fragmentering av leveområder

Arealendringer i form av fysiske inngrep i naturen er den enkeltfaktoren som sannsynligvis representerer den største trusselen mot det biologiske mangfoldet på jorden. I Norge regner vi med at 85 % av artene som står på rødlisten over truede arter, er truet fordi leveområdene deres forsvinner og blir oppdelt i mindre biter - det vi i økologien kaller *fragmentering*. Fysiske inngrep i naturen vil svært ofte føre til oppsplitting, altså fragmentering, av biotoper. Når vi hugger skog, bygger en vei, et fabrikkområde, et boligfelt eller for den saks skyld en kraftgate eller skogsbilvei, splittes biotoper opp i mindre deler. Det umiddelbare resultatet er at det tilgjengelige arealet blir mindre, og at det blir stykket opp i små biter. (Se figur 1).

Figur 1. En skematisk fremstilling av hvordan et typisk landskap har endret seg i løpet av 80 år. Rundt 1900 var det tre store skogområder innenfor landskapets grenser. Økt arealbruk fører over tid til at det samlede arealet blir mindre og at skogområdene blir delt opp i mindre fragmenter – *fragmentert*. Etter hvert blir skogområdene så små at de ikke lenger kan huse alle de opprinnelige artene, og de får et redusert arts mangfold.

Igjen kan vi bruke øyer som eksempel. Studier av øysamfunn har vist at størrelsen på en øy er avgjørende for størrelsen på øyas populasjoner, og at avstand til fastlandet er avgjørende for det genetiske mangfoldet i populasjonene. At en biotop får mindre areal har derfor den konsekvensen at det blir mindre plass til å dekke behovene til biotopens populasjoner, og alle populasjonene blir mindre. Når biotopen blir fragmentert, går man fra en stor sammenhengende biotop med en relativt hyppig genetisk utveksling mellom individene innen populasjonene, til mange små biotoper med mindre hyppig genetisk utveksling mellom det som nå har blitt mange små populasjoner. Det genetiske mangfoldet på en øy er i tillegg avhengig av avstanden til fastlandet, fordi denne avstanden avgjør hvor hyppig det kommer individer fra fastlandspopulasjonene på besøk. På grunn av fragmentering lever langt flere arter og populasjoner i Norge i dag på små "øyer langt til havs" enn før.

Fragmentering fører altså til at vi får mindre populasjoner, og at populasjonene får et redusert genetisk mangfold, både samlet og hver for seg. Og sist men ikke minst – populasjonenes overlevelsessevne er redusert. Dette vil i sin tur føre til at populasjoner dør hyppigere ut en tidligere. Dersom en isolert populasjon dør ut kan dette få konsekvenser for flere øyer enn der populasjonen holdt hus. Forklaringen på dette er at en populasjon kan fungere som en mellomstasjon for sirkulasjonen av gener gjennom et større område eller nettverk av øyer. (Se figur 2, neste side).

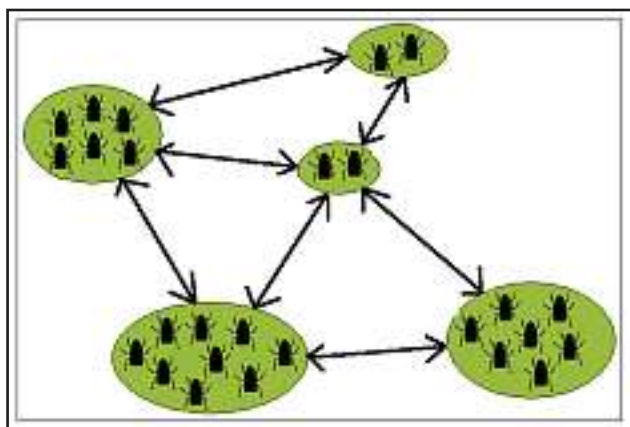
Dersom denne populasjonen forsvinner, vil genflyten i nettverket bremses og for enkelte andre populasjoner være den faktoren som i sin tur gjør at også de dør ut. Arter med lav spredningsevne er mer sårbare for fragmentering enn arter med god spredningsevne, på samme måte som arter som krever store sammenhengende arealer er mer sårbare enn arter som naturlig har en fragmentert utbredelse.

La oss ta turen tilbake til regnskogen: Den massive og omfattende avskogingen som skjer i verdens regnskogsarealer er nok det mest alvorlige eksemplet på fysiske inngrep og arealendringer på jorden. Vi har snart kvittet oss med halvparten av klodens regnskogsarealer, herunder et vanvittig stort antall arter, for ikke å snakke om populasjoner, individer og genetisk mangfold. Det kanskje mest fortvilte når det gjelder regnskogen er at flere av de landene som har regnskog har vært, og enkelte er fremdeles, tilbakeholdende med å undertegne internasjonale konvensjoner

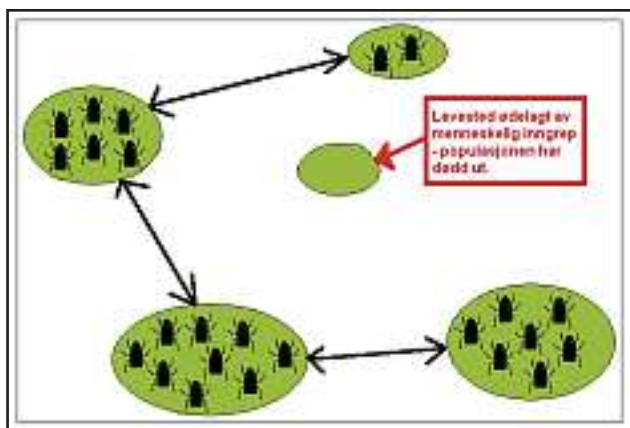

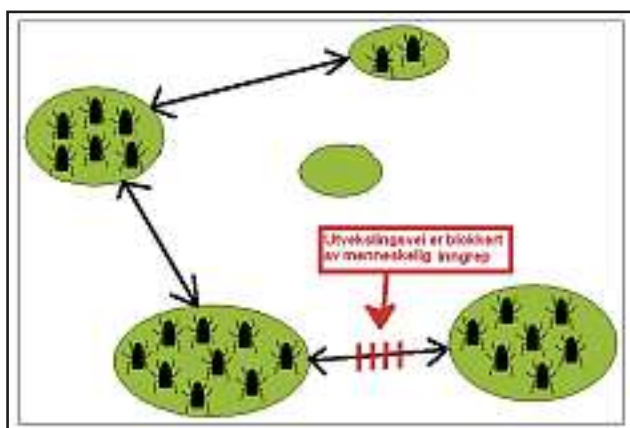
I dag vil en fottur langs strandkanten i Oslofjorden være over omtrent før den starter på grunn av private brygger, hus, gressplener, gjerder og andre fysiske hindre.

Figur 2 a. Fragmentering fører til at vi får mindre populasjoner av en art. Disse populasjonene kan overleve så lenge det skjer en tilstrekkelig spredning av individer mellom dem som sikrer en effektiv genutveksling (genflyt).

Figur 2 b. Dersom et levested ødelegges av menneskelig inngrep slik at populasjonen dør ut, vil dette kunne få konsekvenser også for de andre populasjonene i området, fordi genflyten reduseres.

Figur 2 c. Et inngrep utenfor selve leveområdet kan også føre til at genflyt mellom to populasjoner forhindres. I dette eksempelet blir en populasjon helt isolert fordi den ene nabopopulasjonen har dødd ut mens den andre blir avskåret på grunn av et inngrepet som stenger en viktig ferdselsåre.

som har som mål å bevare biologisk mangfold. Først når skogen er så nedhugget at det ikke lenger er penger å tjene på tømmeret, slutter de seg til, men da kan fragmenteringen ha kommet så langt at det er lite igjen å ta vare på sammenlignet med hva som har gått tapt.

Ser vi på forholdene i vårt eget land, er det her også typisk at kommersielle interesser blir satt opp mot naturens spilleregler. Det er vanlig å argumentere for enkeltinngrep i naturen med at det aktuelle inngrepet er lite og begrenset, og man mangler forståelsen for at *summen* av inngrep over tid kan være meget store. Å bygge ett lite badehus i strandkanten i Oslofjorden representerer i seg selv ingen trussel mot verken gener, arter eller strandbiotoper. Men ta en tur med båt ut i fjorden og tøff, (helst seil), langs land, og du vil oppdage summen av denne innstillingen. I dag vil en fottur langs strandkanten i Oslofjorden være over omtrent før den starter på grunn av private brygger, hus, gressplener, gjerder og andre fysiske hindre. Og i morgen står den norske fjellheimen for tur. En liten hytte her og en liten hytte der og... vips så er store fjellarealer fragmentert av veier, hytter, vann og strømledninger, og sist men ikke minst, en betydelig ferdsel mellom hytter og hytteområder. Dette understreker viktigheten av at staten av og til går inn og verner større sammenhengende arealer, og ikke venter til det gjenstår noen artsrike nøkkelbiotoper med et høyt antall rødlistearter. Når dette er sagt, er artsrikdom allikevel et viktig aspekt med tanke på vernearbeid.

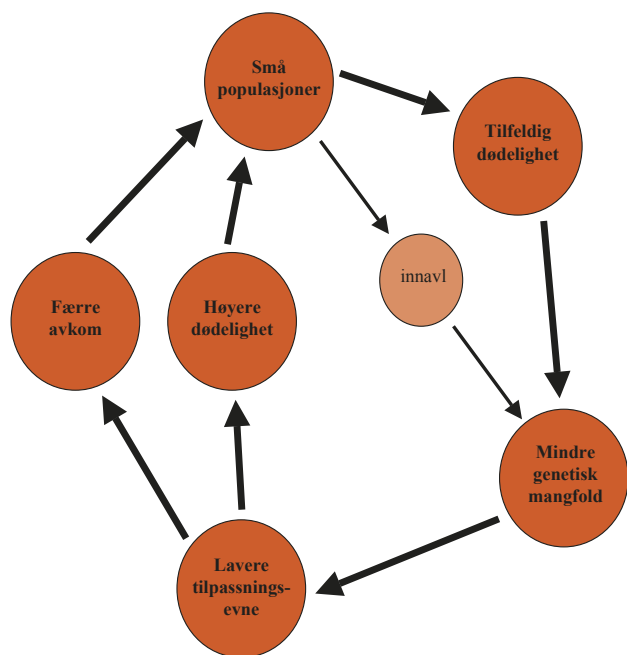
Kampen mot elfenbenshandel har pågått i mange år, og har fått stor oppmerksomhet både fra miljøorganisasjoner og Interpol, fordi mange populasjoner av elefanter er sterkt truet av utryddelse som et resultat av hensynsløs jakt for å få tak i "det hvite gullet". Men det er ikke til å komme fra at det først og fremst er én art som trues på grunn av denne jakten. Nå skal vi ikke undersøke det faktum at elefanten er en del av et økosystem, og at det vil få ringvirkninger der den dør ut. Til sammenligning forsvinner imidlertid levestedet for et mylder av organismer når ett eneste tre i regnskogen hugges, og vi vet lite om hvorvidt et enkelt tre faktisk kan være biotop for endemiske arter. Konsekvensen for det biologiske mangfoldet på alle nivåer, av avskogingen i regnskogsområder og andre skogsområder på planeten, er derfor enorm sammenlignet med konsekvensene på grunn av ulovlig jakt på elefanter eller ulv. Det er derfor et tankekors at det argumentet som dominerer i media når det gjelder hugging av regnskogen er dens betydning for klimaet – og ikke for det biologiske mangfoldet.

4. The point of no return

Den vanligste forståelsen av at en art er truet, er at det er så få individer igjen på verdensbasis at arten er i ferd med å dø ut. Årsak til utryddelse har dessuten tradisjonelt vært knyttet direkte til jakt eller annen beskatning av arten. Men trusselen mot en art starter mye tidligere, og er som vi har sett, nesten alltid knyttet til

tap av leveområde, endringer av omgivelsene i form av innførte og uovervinnelige konkurrenter, hemming av genflyt som oppstår ved fragmentering, eller varmere klima. Når en bestand synker regelmessig, uansett årsak, vil den før eller siden komme til et "point of no return". Det anslås at tigreren (*Panthera tigris*), med sine 5-6000 individer på verdensbasis, kanskje ikke vil overleve det neste tiåret. Hvorfor?

I 1986 kom en forskningsrapport som beskrev en sammenheng mellom populasjonsstørrelse og risiko for utryddelse (Gilpin & Soulé: Minimum viable populations: Processes of species extinction). Den viser blant annet hvordan en populasjon kommer inn i en ond sirkel dersom de blir for små. Små populasjoner har større risiko for innavl. Men fordi de har en liten genpool vil de også være mer sårbare for at en tilfeldig dødelighet vil kunne redusere det genetiske mangfoldet ytterligere. Mindre genetisk variasjonsbredde gir i sin tur populasjonen lavere tilpasningsevne, med det resultat at tilveksten minker og dødeligheten øker (Se figur 3). For hver runde i sirkelen blir populasjonen mindre og mindre.

Figur 3. *The point of no return.*

Små populasjoner har større risiko for innavl, og for at tilfeldig dødelighet vil kunne redusere det genetiske mangfoldet. Mindre genetisk variasjonsbredde reduserer populasjonens tilpasningsevne, med det resultat at tilveksten minker og dødeligheten øker. For hver runde i sirkelen blir populasjonen mindre og mindre.

Bildet viser en fjellrev som er i ferd med å "skifte" fra vinterpels til sommerpels. Når det gjelder fjellreven i Norge kan vi altså ha passert "the point of no return".
Foto: Roar Solheim, Agder naturmuseum.

Kanskje er det her vår egen fjellrev (*Alopex lagopus*) befinner seg? Fjellreven var en gang en tallrik art i de fleste fjellområder i Norge, og den fantes mange steder helt ned til kysten, men omfattende jakt førte til overbeskatning. I perioden etter 1880 sank den samlede bestanden dramatisk, og i 1930 ble fjellreven fredet.

Etter dette har bestanden aldri tatt seg opp igjen til tross for at den ikke beskattes lenger. Situasjonen er faktisk at fjellrevbestanden har fortsatt å synke til tross for en rekke bevaringstiltak, og den er i dag oppført på den norske rødlisten som kritisk truet (CR). Det finnes flere teorier på hvorfor fjellreven ikke tar seg opp, og fragmentering av fjellrevpopulasjonene, økt innavl (for lav genflyt), økt konkurranse fra rødrev og varmere klima er blant disse. Når det gjelder fjellreven i Norge kan vi altså ha passert "the point of no return".

Det hevdes at det fortsatt ikke eksisterer noe reelt vern av sårbare arter før de er kommersielt utryddet. Det vil si at det ikke gir økonomisk avkastning å beskatte dem fordi de har blitt så vanskelige å få tak i at arbeidet utligner inntektene. Var det slik også for fjellreven? Mye tyder på at dette er tilfelle for regnskogstømmer, og ikke minst for elefantene i Afrika hvor det synes å være nesten umulig å stanse krypskyting nettopp fordi det eksisterer et marked (illegalt!) som priser elfenben opp i skyene, og til tross for at det i mange land er meget høye straffer for å bli knepet i snikskyting av elefanter eller smugling av elfenben.

Hvorfor biologisk mangfold?

Som vi allerede har sett, var utgangspunktet i Brundtlandrapporten for å bevare det biologiske mangfoldet en voksende erkjennelse av at verdens befolkning var i ferd med å forbruke jordas ressurser i et tempo som ikke ville gi kommende generasjoner på langt nær de samme mulighetene.

En av disse "ressursene", som rapporten pekte på, var nettopp det biologiske mangfoldet.

Mennesket har i svært lang tid hatt nytte av et biologisk mangfold; vi har holdt husdyr for mat, transport, arbeid og vakthold. Vi har dyrket planter for mat, klær og medisiner. Vi har foredlet planter og dyr for å få mer ut av de nyttige egenskapene de har besittet. Vi har også fått oss noen skikkelige overraskelser når det gjelder arter vi ikke trodde hadde noen nytteverdi, slik som den uanselige soppen *Penicillium chrysogenum* som har gitt oss penicillin, og planten revebjelle (*Digitalis purpurea*) som har gitt oss hjertemedisinen digitalis. Dette har åpnet øynene våre for at naturen også har et stort ukjent potensial. Vi utelukker muligheten til å avdekke dette potensialet dersom vi utrydder arter vi ikke ser som nyttige her og nå. Vi har dessuten oppdaget at arter er tilpasset hverandre på måter som er mer eller mindre kjent for mennesket, og at bortfall av en art kan gi store og uventede ringvirkninger, slik som i eksemplet med havoterne.

Etter som bosettingsmønsteret har blitt mer og mer knyttet til byer, har vi blitt oppmerksomme på den rollen naturen spiller som arena for rekreasjon og nytelse. I Oslo holder vi hardt på Markagrensens, og andre storbyer misunner Oslo de store friområdene med relativt uberørt natur. Mangfoldet er vesentlig for kvaliteten av naturopplevelser; det er jo nettopp mangfoldet som gjør oss i stand til å koble av. Vi hører en fugl synge, og der kommer en annen! Eller vi ser en bille med en fabelaktig grønn farge og like etter kommer en maken, bare svart. Eller brun. Eller litt lengre. Eller med helt andre antenner... Det blir ikke det samme å vandre rundt i en potetåker.

Argumentene for at det biologiske mangfoldet må bevares er altså mange. Men den oppmerksomme leser vil ha lagt merke til at det er et felles trekk ved alle de argumentene vi har nevnt her. De kretser alle rundt mennesket og våre behov og ønsker; de er *antroposentriske*. Da Charles Darwin for 150 år siden ga ut sin berømte bok "*On the origin of species – by means of natural selection*" (på norsk: "*Artenes opprinnelse – ved naturlig utvalg*"), foreslo han en organisering av livet på jorda som sto i sterk kontrast til den oppfatningen som er overbygning i en rekke religiøse forklaringsmodeller. Gud har skapt verden, med alle dens vesener, og til slutt kommet fram til det fullkomne mennesket, som i sin tur er gitt forvaltningsrett og *-plikt* overfor skaperverket.

Alt det vi i dag vet om jordas, livets og naturens utvikling strider imidlertid mot denne oppfatningen. Naturen har ikke noe *mål* for sin utvikling, og den er ikke på vei mot en bestemt form som er mer fullkomment enn andre. Årsaken til dette er i all sin kompleksitet allikevel svært enkel: *omgivelsene* styrer utviklingen, og omgivelsene

endrer seg. Menneskene ville sannsynligvis vært like lite vellykkede i dinosaurenes tidsalder som dinosaurene ville vært det i vår.

Det er ikke bare Charles Darwin som har gjort seg gjeldende i år (med ikke mindre enn to jubileer - 200 år siden han ble født i 1809 og 150 år siden den berømte bokutgivelsen i 1859). Vår egen internasjonalt anerkjente filosof, Arne Næss, døde i år, i en alder av 97 år. Et av hans vesentligste bidrag til vitenskapen er det han selv kalte "dypøkologien", som var en motvekt til den rådende og grunnere forståelse av økologien med mennesket i sentrum. Arne Næss sin dypøkologi tar inn over seg økologiens viktigste premisser; nemlig at *alle* komponenter i verden spiller en likeverdig rolle i et samspill som hele tiden utvikler seg. Han sier blant annet: "*Det har egenverdi at mennesket og annet liv på jorden utfolder seg. Verdien av andre livsformer enn menneskene er uavhengig av hva nytte menneskene kan ha av dem for snevre menneskelige formål.*"

Denne erkjennelsen er *nødt* til å føre til grunnleggende endringer av måten vi tenker økonomi og teknologi, sier Næss. Samtidig mener han at endringen vil mulig gjøre en *gledesbetont* opplevelse av at *alt henger sammen*, og at den såkalte "kampen mot naturen" vil bli meningsløs. Det vil også være nødvendig med en ideologisk endring, og denne vil i vesentlig grad bestå av søken etter livskvalitet fremfor levestandard. Til slutt sier han at de som aksepterer det ovenstående har ansvar for å forsøke å bidra til å få i stand disse endringene.

Arne Næss har åpenbart tatt inn over seg det som ligger i en evolusjonær forklaringsmodell (som Charles Darwin la grunnlaget for i 1859). Kloden er rundt 4,5 milliarder år gammel. For 3,6 milliarder år siden later dette molekylet som var i stand til å lage kopier av seg selv å ha oppstått, og gradvis utviklet det seg til noe vi kan forstå som levende.

I mer enn en milliard år levde det organismer på jorda som verken *trengte* eller *tålte* oksygen, og det fantes da heller ikke O₂ i atmosfæren før et lite pigment kalt klorfyll gjorde seg gjeldende for rundt 2,5 milliarder år siden.

Etter dette skulle det gå nok 1 milliard år før det utviklet seg en organisme bestående av mer enn én celle, og nok en milliard år før de første landplantene så dagens lys.

Den siste halve milliard år som er igjen før mennesket kommer på banen, har vi hatt en formidabel framvekst av ulike livsformer. Men på veien mot de utallige artene vi har i dag, har mange dyregrupper, for ikke å si arter, som kanskje har vært vellykkede en periode forsvunnet. Vi regner med å være midtveis i jordas leve-

« Akkurat som vi er avhengig av rent vann og tilstrekkelig med oksygen for å leve, er vi avhengige av økosystemet. »

tid i dag. Hvis vi gjør som Arne Næss, og tar inn over oss dette, at vi mennesker bare er midlertidige skapninger i et ubegripelig langt tidsspenn, vil det ikke være mulig å opprettholde et slikt antroposentrisk verdensbilde. Med andre ord har ikke evolusjonens kjensgjerning nådd oss, og vi oppfører oss som en ungdomskoleklasse på utflukt - fullstendig ignorante for at vi er nærmest ubetydelige i sammenhengen, og at det vil komme mange etter oss.

I lys av dette bør de internasjonale konvensjonene om bevaring av biologisk mangfold rangere det *moralske* - og dypøkologiske - argumentet øverst. Dette gjelder hele veien, og helt ned til en skarve etterforsker innen miljøkriminalitet hos Økokrim eller ute i politidistriktene. Vi må alle etterstrebe det å ta inn over oss hva det vil si å ha "fått en tid på jorden", som art og ikke bare som individ. Hovedpoenget er nemlig at naturen ikke er noe som lever sitt eget liv utenfor stuevinduet vårt, men at vi er en del av det. Det globale økosystemet er vår biotop, og ikke bare en arena hvor vi kan studere hvem som spiser hvem.

Akkurat som vi er avhengig av rent vann og tilstrekkelig med oksygen for å leve, er vi avhengige av økosystemet. Det var lettere å oppdage avhengigheten av oksygen og vann, fordi uten dette dør vi i løpet av minutter eller dager. Avhengigheten av økosystemet vi er en del av har det vært noe tyngre å avdekke fordi det er så ufattelig stort og sammensatt. I dag har imidlertid vitenskapen for lengst avdekket det faktum at vi er en del av det globale økosystemet, og det er bare motvilje eller naivitet som gjør at vi ikke tar dette ordentlig inn over oss. I en stor artikkel i Aftenposten 7. mars i år som handler om at vi ikke klarer å stanse tapet av biologisk mangfold innen 2010 står det at: "Utryddelser og sammenbrudd i økosystemer truer ikke bare naturen selv, men mat- og vannforsyningen og jobben til flere milliarder mennesker." Men hva i huleste mener journalisten egentlig med "naturen selv"!?

Avisartikkelen er imidlertid svært velkommen, og leser man den grundig forstår man at det journalisten peker på er mye av det samme som vi har vært inne på i denne artikkelen. Vi lar derfor tvilen komme tiltalte til gode og setter begrepet "naturen selv" inn på kontoen for formuleringer som har overlevd sin egen tid.

« Vi lar derfor tvilen komme tiltalte til gode og setter begrepet "naturen selv" inn på kontoen for formuleringer som har overlevd sin egen tid. »

Et etisk problem

Gravplasser mangler lovbeskyttelse etter 40 år

Av politioverbetjent Kenneth Didriksen, Økokrim. Kilde: NIKU-rapport 3-2008

Nye graver er beskyttet av gravferdslovens bestemmelser i en halv mannsalder. Kulturminneloven ivaretar fredningen av gamle graver fra før reformasjonen i 1537. Alt av graver, gravplasser og skjeletter mellom disse tidsskillene, det vil si de aller fleste gravene i Norge, mangler både lovbeskyttelse mot inngrep og retningslinjer for håndtering ved eventuelle skjelettrester som kommer til syne.

Dr. philos. Berit J. Sellevold, seniorforsker ved Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU), ledet i fjor et forskningsprosjekt, med mandat fra Riksantikvaren, som satt fokus på dette problemet. Sellevold har, sammen med en arbeidsgruppe, utarbeidet en rapport som konkluderer med at mangel på retningslinjer og/eller lovregulering er et problem, både etisk og for kulturminneforskningen og – forvaltningen. Rapporten er tilgjengelig på nettsiden www.niku.no. Rapporten foreslår flere tiltak for å ivareta både hensynet til etikken og også internasjonale forpliktelser.

Dette er et svært følsomt område der vi må trå varsomt. Folks minne om sine døde skal respekteres fullt ut. Vi må samtidig se at gravplasser etter hvert blir glemt og behov for nye arealdisponeringer kan komme i konflikt med funn av levninger fra tidligere tider sier Berit J. Sellevold.

I dagens situasjon mangler det retningslinjer for hvordan slike funn skal håndteres og hvem som eventuelt skal ha ansvar og oppgaver knyttet til saksbehandlingen.

Sellevold har vært leder for utvalget som var bredt sammensatt med representanter fra både NIKU, Riksantikvaren, Økokrim, NESH (De nasjonale forsknings-etiske komiteer for samfunnsfag og humaniora) og Grindaker as Landskapsarkitekter.

Representanter fra forvaltningsmuseene i Stavanger, Bergen og fra Kulturhistorisk museum ble også konsultert under arbeidet.

Maltakonvensjonen og oppfølgingen i norsk lovverk

I 1992 ble *The European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage* vedtatt av Europarådet. Denne konvensjonen er bedre kjent som The Valletta Charter, eller *The Malta Convention*, Maltakonvensjonen, Konvensjonen om vern av den arkeologiske kulturarven.

Kulturarven skal bevares som kilde til den europeiske kollektive hukommelse og som et utgangspunkt for historiske og vitenskapelige studier. I følge Maltakonvensjonen er alle spor etter menneskeheten uansett alder å ansees som elementer i den arkeologiske kulturarven.

Disse sporene omfatter også skjelett- og gravfunn

Maltakonvensjonen ble ratifisert av Norge i 1995 og trådte i kraft 20. mars 1996. Gjennom Malta-konvensjonen er Norge forpliktet overfor det internasjonale samfunnet til å sikre og forvalte kulturarven på en forsvarlig måte.

Kulturminneloven beskytter automatisk alle arkeologiske funn av graver og menneskelige levninger som er eldre

enn reformasjonen i 1537 og samiske funn som er eldre enn 100 år. Yngre anlegg kan fredes ved vedtak. Kommunen kan etter plan- og bygningsloven regulere alle typer anlegg, herunder nedlagte gravplasser, til bevaring.

Gravferdsloven beskytter graver og levninger på kirkegårder / gravlunder som er i bruk, men på nedlagte kirkegårder / gravlunder er gravene kun beskyttet i 40 år etter nedleggelsen av kirkegården. For en nedlagt kirkegård kan tas i bruk til annet formål skal beinrester og levninger graves opp og flyttes til en kirkegård som er i bruk. I den forbindelse skal kulturminneforvaltningen uttale seg.

I et forprosjekt som ble gjennomført ved NIKU i 2006 ble det konstatert at det i norske museer og samlinger finnes over 2.000 funn av graver og skjeletter fra nyere tid fra mer enn 200 funnlokaliteter. Og det fremkommer stadig slike funn. Det er et uttalt behov for retningslinjer for håndtering og forvaltning av disse funnene.

I Norge gis det rettslig grunnlag for beskyttelse av menneskelige levninger, graver og gravplasser i grunnloven, kulturminneloven, gravferdsloven med forskrift, den såkalte "Likloven" lov om trdoms-samfunn og ymist anna, plan- og bygningsloven og Svalbardmiljøloven.

I tillegg har Norge ratifisert mange internasjonale overenskomster og har tatt til følge retningslinjer som gis i overenskomster vi ikke har ratifisert. I rapporten presenteres disse overenskomstene og Norges forhold til dem, samt aspekter ved forvaltningsetikk og forskningsetikk i forhold til norsk lovverk og internasjonale overenskomster.

Rapporten trekker også frem noen eksempler for å demonstrere en del problematiske situasjoner med hensyn til håndtering og forvaltning av grav- og skjelettfunn, både når det gjelder glemte

etterreformatoriske gravplasser som uventet dukker opp, og når det gjelder middelalderkirkegårder som har vært i kontinuerlig bruk frem til i dag og som inneholder både automatisk fredet og ikke-fredet materiale.

Dersom det i en byggesak fremkommer en gravplass som har vært i bruk fra middelalderen og opp i nyere tid kan det være vanskelig å bestemme hvilke graver som er middelaldergraver, og derfor har legalfredning,

Dr. philos. Berit J. Sellevold, seniorforsker ved Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)

og hvilke graver som stammer fra nyere tid og som ikke har legalt vern. Gravferdsskikkene er stort sett uendret så det kan være en utfordring å skille det som er kulturminner fra før 1537 fra det som "bare" er skjelettrester uten fredning. Da må en i tillegg til funnkonteksten eventuelt også benytte C14-datering.

Et annet eksempel er der hvor samiske levninger som er yngre enn 100 år blir funnet på en norsk kristen gravplass. Her blir det i tillegg et etisk problem om vi da også skal skille på etnisitet når det gjelder hva vi skal ta vare på understreker Sellevold.

Behov for retningslinjer

Dette betyr at en stor gruppe arkeologiske funn er uten formelt juridisk vern, nemlig ikke-samiske arkeologiske kulturminner fra tiden etter reformasjonen i 1537, og samiske kulturminner som er yngre enn 100 år. Dette omfatter ikke minst grav- og skjelettmateriale fra disse periodene. Unntatt fra dette er alt av graver og skjelettfunn på Svalbard som er automatisk fredet uavhengig av alder etter Svalbardmiljølovens § 39 annet ledd, og skipsvrak som er mer enn 100 år gamle som er vernet i henhold til kultuminneloven § 14.

I dag har ingen institusjoner i Norge ansvar for å ta imot og håndtere grav- og skjelettmateriale som ikke er beskyttet av kulturminneloven – de arkeologiske forvaltningsmuseene velger selv om de kan og vil ta imot slikt materiale forklarer Sellevold og konkluderer med at mangel på lovbeskyttelse er både et problem for kulturminneforvaltningen og et etisk problem.

Kirkegårder med kristne graver gjennom tusen år så vel som ikke-kristne gravplasser gjennom de siste 500 år er kulturelle tradisjonsbærere. Nedlagte kirkegårder, flyttede kirker og endret arealbruk gjennom tiden medfører at disse til dels ukjente, glemte og ikke kartlagte områdene kan bli berørt ved nye byggetiltak.

Nyere tids grav- og skjelettfunn er et verdifullt kilde-materiale til vår nære historie. For å kunne sikre dette viktige kildematerialet på en etisk og vitenskapelig forsvarlig måte er det behov for retningslinjer som vil være til hjelp når det gjelder:

- den fysiske håndteringen av skjelett- og gravfunn gjennom hele den arkeologiske prosessen og i påfølgende undersøkelser og analyser
- forvaltningen av funnene
- ansvarsfordelingen når det gjelder de økonomiske aspektene
- de juridiske, etiske og vitenskapelige aspektene ved funnene.

Brukere av slike retningslinjer vil være kulturminneforvaltningen som Riksantikvaren, fylkes-kommunene / Sametinget, de arkeologiske forvaltningsmuseene og Sysselmannen.

Annen forvaltning som også kan ha nytte av retningslinjene er Kirken, politiet og kommunene. I tillegg vil også privatpersoner kunne ha interesse for temaet

Interesse fra Oxford

Andre land, for eksempel Storbritannia, har fattet vedtak om at alle gravfunn fra kristne kontekster skal behandles likt uansett tidsperiode. Dette forenkler forvaltningen og er også i henhold til Maltakonvensjonen. Mulighetene for, og konsekvensene, av å adoptere en slik strategi her i landet kjennes ikke.

Berit J. Sellevold forteller at hun fra University of Oxford er invitert til å skrive et kapittel om Norge og norske forhold i et bokverk som skal behandle nettopp hvordan samtlige land i Europa ivaretar denne type kulturminner.

Dette er svært spennende og jeg vil bruke rapporten vår som kilde i dette arbeidet sier Sellevold, som fremholder at Norge med sin mangel på rutiner om håndtering og ansvar i denne sammenhengen nok vil skille seg ut blant de andre nasjonene.

Etikk

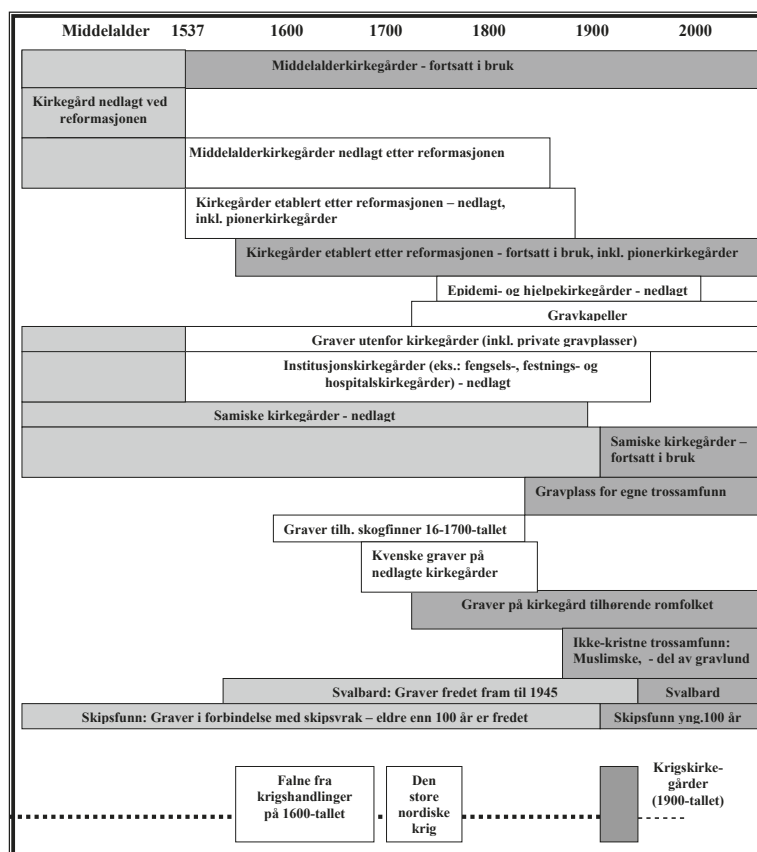
Funn av graver og menneskelige levninger vekker til dels sterke følelser hos de fleste, og jo nærmere slike funn er til vår egen tid dess sterkere vil følelsene være.

“Jo eldre materialet er historisk sett, desto mer etisk uproblematisk forekommer innsamling og undersøkelse å være; jo tettere man kommer vår tid, jo mer problematisk blir det. Det skyldes selvfølgelig at nyere materiale kan være personidentifiserbart eller at materialet er tillagt en nåtidig betydning” ((Holand, Lynnerup et al. 2000), s. 10). Det er derfor spesielt viktig å være etisk bevisst når det gjelder håndtering av slike funn.

Etiske holdninger til håndteringen av menneskelige levninger varierer, ikke bare i forhold til materialets alder men også til hvordan materialet er fremkommet, dvs. om materialet stammer fra nødutgravninger, forskningsgravninger, tilfeldige funn eller, i tidligere tider, kjøp og byttehandel.

Etikk dreier seg om både individuell og institusjonell moral. Allmenn etikk har sin basis i samfunnets allmennmoral, og på samme måte har forskningsetikk sin basis i vitenskapelig allmennmoral. Gjeldende etiske normer og verdier i samfunnet er nedfelt både i lovgivningen og i forskningsetiske retningslinjer

Mange av disse etiske normene og verdiene er av stor betydning i forbindelse med funn av graver og menneskelige levninger fra nyere tid. Etisk håndtering av menneskelige levninger betyr at det må tas avgjørelser i samråd med individer og med grupper og institusjoner som har legitim interesse i levningene. Dette gjelder i særlig høy grad når det gjelder levninger fra nyere tid.

“Menneskelige levninger fra tiden før reformasjonen, er automatisk fredet etter Kulturminneloven, mens levninger fra nyere tid ikke har denne beskyttelsen. Alle levninger bør imidlertid omfattes av det samme vern fordi de utgjør et viktig kildemateriale for fremtidige generasjoner”(NOU (2006), s. 23).

Det finnes ingen bestemmelser i lovverket om hvorvidt det skal gjennomføres arkeologisk arbeid i forbindelse med nyere tids graver og gravplasser eller bestemmelser om hvem som skal forestå slikt arbeid. Det anbefales å følge det samme system som er beskrevet i forskriften til kulturminneloven for automatisk fredete funn.

Vernestatus for graver og skjeletter: Figuren viser ulike typer av graver innenfor landets grenser. I følge kulturminneloven er graver eldre enn middelalderen og samiske graver eldre enn 100 år, automatisk fredet. Gravferdsloven gir beskyttelse til gravplasser i bruk: tynne stiplete vertikale streker står for flytende grenser for vern på 100 og 40 år. Hvit bakgrunn: graver som ikke er beskyttet, lysgrå bakgrunn: Kulturminneloven (Svalbard), mørk grå bakgrunn: Gravferdsloven.

Eiendomsforhold til menneskelige levninger

I henhold til kulturminnelovens § 12 første ledd a er løse kulturminner, herunder skjeletter og skjelett-rester, fra tidsperioden før 1537, statens eiendom. Departementet kan dessuten fastsette at når særlige grunner foreligger har staten også eiendomsrett til løse kulturminner uten hensyn til alder.

Når det gjelder samiske levninger, er Sametinget tillagt et spesielt forvaltningsansvar for de samiske skjelettene som oppbevares i De Schreinerske Samlinger ved Universitetet i Oslo

Rent praktisk, hvem er eier av skjelettfunn, er det grunneier, eller er det offentlige myndigheter?

I henhold til kulturminnelovens § 12 første ledd a er løse kulturminner, herunder skjeletter og skjelett-rester, fra tidsperioden før 1537, statens eiendom. Departementet kan dessuten fastsette at når særlige grunner foreligger har staten også eiendomsrett til løse kulturminner uten hensyn til alder. Men når det gjelder funn fra tiden etter 1537 er spørsmålet ikke helt avklart etter hva jeg kan se ut fra gjeldende regler.

Betyr det at en eventuell hodeskalle fra 1850 som ved tilfeldigheter blir funnet i ens egen åker lovlig kan tas med hjem og plasseres på peishyllen?

Jeg vil ikke anbefale det og det kan fremstå som litt grotesk, men ja- med noen forbehold er det slik det er regulert i dag.

Foreslåtte retningslinjer for fremtidig forvaltning
I den foreliggende rapporten anbefales det blant annet å loggføre et funns ankomst i en institusjon og funnets videre gang i systemet og også at rutiner for gjenbegravelse må klarlegges. Det bør videre utarbeides retningslinjer for håndtering av skjelettdeler fra ødelagte graver, såkalte omrotete bein.

Skjelettdeler fra ødelagte graver er et verdifullt kilde-materiale til kunnskap om våre forfedre, og det er viktig å ta vare på dette materialet for fremtidig forskning. Arkeologisk praksis når det gjelder slikt materiale har vært meget varierende opp gjennom årene, likeledes har kirkegårdsgravernes praksis variert. Noen ganger er beinmaterialet fra ødelagte graver tatt inn til museum og innlemmet i samlinger, andre ganger er materialet gravd ned på kirkegården uten noen form for dokumentasjon.

Nå har vi levert rapporten og da egentlig spilt ballen over til Riksantikvaren, så får vi bare håpe at det gir grunnlag for utarbeidelse av retningslinjer eller lov-bestemmelser som beskytter disse kulturminnene på en hensiktsmessig måte avslutter dr. Sellevold idet hun engasjert viser frem en hodeskalle og deler av et leggbein som viser at vedkommende person hadde et benbrudd som vokste sammen skjevt og medførte at Osloborgeren fra 1400-tallet ble halt.

Dette er døde gjenstander som representerer levende kulturhistorie smiler Sellevold.

« Kulturminneloven beskytter automatisk alle arkeologiske funn av graver og menneskelige levninger som er eldre enn reformasjonen i 1537, og samiske funn som er eldre enn 100 år »

Dr. philos. Berit J. Sellevold, seniorforsker ved Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU).

Her viser hun frem en hodeskalle, tennene, og et leggbein fra en Osloborger. Leggbenet viser at vedkommende hadde et benbrudd som vokste sammen skjevt og medførte at Osloborgeren fra 1400-tallet ble halt. Foto: Kenneth Didriksen, Økokrim

Strengere regler for eksport av avfall

Av direktør Ellen Hambro, Statens Forurensningstilsyn (SFT) Foto: Statens Forurensningstilsyn.

Økonomisk vekst og globalisering har ført til en verdensomfattende økning i grensekryssende transport av avfall. Det er strenge internasjonale regler på dette området. Statens forurensningstilsyn (SFT) samarbeider med tollvesenet og politiet for å avdekke og stanse ulovlig eksport av avfall på tvers av landegrensene.

Avfall kan være en verdifull handelsvare som erstatter jomfruelig råvare i produksjon av nye produkter. Dermed er transport av avfall over landegrensene nødvendig – på linje med annen råvaretransport. Det er bra for miljøet å utnytte materialet eller energien i avfall. Men det er viktig at eksport av avfall aldri blir en lettvinnt måte å kvitte seg med et miljøproblem.

Vi har strenge krav i Norge for å unngå negative miljøkonsekvenser fra avfallsbehandling. Det kan gjøre det fristende å finne billigere behandlingsløsninger i land med lavere miljømessig standard. Derfor er det etablert et omfattende internasjonalt regelverk som skal hindre at avfall eksporteres fra industrialiserte land til mindre utviklede land.

De viktigste internasjonale rammene er:

- FNs Baselkonvensjon om kontroll av grensekryssende transport av farlig avfall og dets disponering.
- OECDs vedtak om kontroll av grensekryssende transport av avfall til gjenvinning (C(92)39/final, revidert C(2001)107/final)
- Det felles europeiske regelverket for eksport og import av avfall (EUs forordning 259/93, som nå erstattes av forordning 1013/2006)

Alle disse reglene bygger på nærhets- og selvhjelpsprinsippet. Hvert land skal i utgangspunktet skal ha tilstrek-

kelig kapasitet til å behandle eget avfall. Dessuten legger reglene til grunn at forurenser skal betale og at gjenvinning skal prioriteres framfor sluttbehandling.

Det felles europeiske regelverket er innført i norsk lov gjennom avfallsforskriften kapittel 13 om grensekryssende transport av avfall.

Krever samtykke fra myndighetene

Kravene til eksport avhenger av hva slags avfall det er snakk om, hva slags behandling det skal til og hvilket land som er mottaker. Eksport av farlig avfall krever samtykke både fra myndighetene i landet avfallet eksporteres fra, og fra myndighetene i landet som avfallet importeres til. Avfallet kan bare gå til godkjent behandling og det er forbudt å eksportere farlig avfall til land utenfor OECD.

Ikke-farlig avfall – såkalt grønt avfall – kan eksporteres nokså fritt innenfor landene i EU og OECD så lenge det går til gjenvinning. Dersom det skal eksporteres grønt avfall til land utenfor OECD, må myndighetene i mottakerlandet ønske å ta imot avfallet for å gjenvinne det. Dette gjelder for eksempel metallskrap som eksporteres til Kina for gjenvinning

Basert på søknad fra den som skal eksportere, avgjør vi i SFT tillatelse til eksport av avfall.

Norge bør være et foregangsland

På 1990-tallet da Thorbjørn Berntsen var miljøvernminister, sto avfall høyt på dagsorden.

Det er viktig at transport av avfall aldri blir en lettvinnt måte å kvitte seg med et miljøproblem

Det var Norge som var forslagsstiller da FNs Baselkonvensjon i 1995 fastsatte et forbud mot eksport av farlig avfall fra OECD til ikke-OECD-land. Jeg jobbet da med dette området i Miljøverndepartementet og har fulgt utviklingen i mange år.

Grunntanken er at vi i de rike landene må ta hånd om miljøproblemene våre sjøl. Vi må ikke kvitte oss med dem ved å dumpe farlig avfall i fattigere land. Det er vi i de rike landene som må ha kontrollsystemer som sørger for at regelverket etterleves.

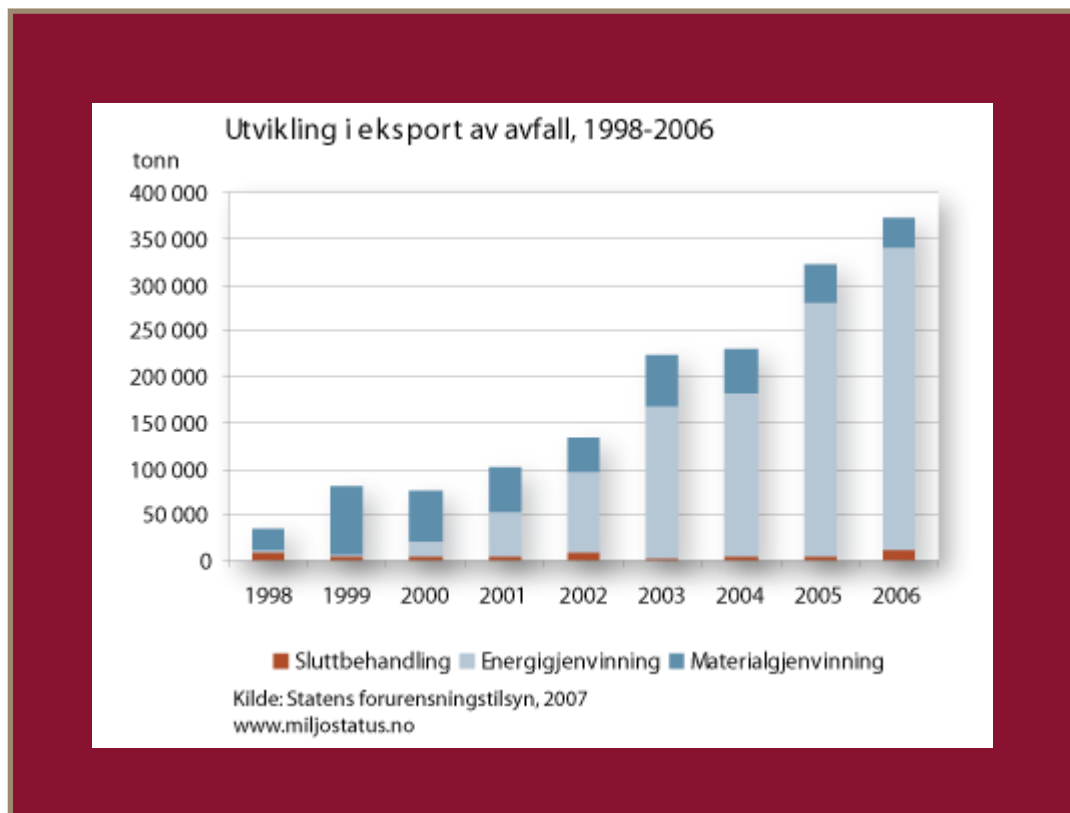
Samarbeid med toll og politiet

SFT samarbeider med tollvesenet i arbeidet med kontroll av eksport av avfall, med særlig vekt på farlig avfall. I 2009 vil SFT, tollvesenet og politiet gjennomføre kontrollaksjoner i havner og på grensestasjoner for å avdekke og stanse ulovlig eksport av avfall.

Når slike transporter blir stanset, blir avfallet levert til forsvarlig sluttbehandling i Norge. Eventuelle produkter kan avsender få tilbake. Vedkommende blir også fakturert alle utgifter til rydding og håndtering av avfallet.

Stanse ulovlig eksport

Vi ser at det er en del privatpersoner som har gode intensjoner om å sende brukte ting til hjemlandet, men som ikke er klar over de strenge kravene til forsendelse av avfall. De kjenner kanskje heller ikke til faren for negative helse- og miljøkonsekvenser avfallet kan føre med seg. Det er derfor svært viktig for oss å nå ut med informasjon om reglene på dette feltet.

Det meste av avfallet som eksporteres fra Norge er blandet husholdningsavfall som går til energigjenvinning i Sverige. Det er også noe avfall som går til gjenvinning andre steder i Europa. Mindre mengder farlig avfall som vi ikke kan behandle selv, eksporteres til destruksjon i Finland eller Danmark. I 2006 var eksporten i overkant av 372 000 tonn.

Vi vet også at det kan stå kyniske aktører og mer organisert kriminalitet bak forsendelser av avfall til andre land. Det kan være både enkeltpersoner og selskaper som prøver å utnytte svake kontrollrutiner i andre land for egen økonomisk vinning. Det er viktig at eksportørene blir tatt slik at de må betale kostnadene ved forsvarlig håndtering av avfallet. SFT vurderer regelmessig anmeldelser av alvorlige forhold til politiet.

Internasjonalt samarbeid

Ulovlig eksport av avfall er et globalt problem. Derfor er internasjonalt samarbeid viktig. SFT har i flere år deltatt i et internasjonalt nettverk med andre kontrollmyndigheter for å bidra til erfaringsutveksling og mest mulig lik praksis i saker som omhandler eksport av avfall.

Erfaring fra de europeiske landene som er best på dette området, viser at et godt samarbeid mellom tollmyndighetene, miljøvernmyndighetene og politiet er svært viktig for å begrense ulovlig eksport av avfall. Vi er derfor svært glade for at vi har et godt samarbeid med tollvesenet og politiet i Norge.

Problemet med ulovlig avfallseksport er økende. SFT og Oslo og Akershus tolldistrikt har så langt i år avdekket flere konteinere med avfall på vei til afrikanske land.

Ofte er det "rått og røti" blanda sammen. Vi finner brukte kjøleskap og fryserer med kjølemedier som er farlig avfall, ulike typer brukte elektriske og elektroniske produkter som klassifiseres som avfall, og utbrukte biler og bildeler.

Stoppet konteiner med dekk og kjøleskap

Tidligere i år fikk Tollregion Oslo og Akershus og SFT melding fra Oslo politidistrikt om at det sto blant annet dekk, møbler og kjøleskap utenfor konteiner på Frysja i Oslo. Det var mye som tydet på at konteineren skulle fylles med diverse varer, for så å eksporteres ut av landet. Noen dager senere ble den tolldeklarerert til Ghana.

I henhold til tolldeklarasjon og tilleggsopplysninger fra avsender inneholdt konteineren en del nye og brukte møbler, to varebiler og brukte kjøleskap. SFTs tilsyn med konteineren avdekket blant annet en rekke kjøleskap med det forbudte stoffet klorfluorkarboner (KFK), som både kan ødelegge ozonlaget og som har en meget sterk drivhuseffekt. KFK er forbudt i alle industrialiserte land, med unntak av bruk til kjemiske analyser.

Tollvesenet stoppet transporten. Avsender/tolldeklarant ble varslet om avfallet som var forsøkt eksportert til Ghana, umiddelbart måtte fjernes. Avsender fikk lov til å tømme konteineren med SFT tilstede. Tollpapirene opplyste om 25 brukte kjøleskap, men konteineren inneholdt 35 kjøleskap, hvorav mange med KFK. To kjøleskap var ødelagte.

Avsender fikk lov til sende konteineren til Ghana etter ny tolldeklarering, men uten de varene SFT klassifiserte som avfall. SFT vil fakturere avsender for kostnadene både forbundet med sorteringen av innholdet i konteineren, transporten og leveringen av avfallet til godkjent mottak.

Erfaringen fra denne hendelsen er at det kan være mange personer som samarbeider om slike transporter. De spleiser på leie og transport av en konteinerlast, og ingen vet nøyaktig hva den fylles med. De som sto bak denne omtalte transporten, ble oppmerksomme på at det er forbudt å eksportere kjøleskap med KFK. De ble også orientert om at brukte produkter blir avfall dersom de er utdaterte, skadet, inneholder forbudte stoffer, er svært skitne eller lignende.

Bot for å ha ødelagt et hønehaukreir

I november 2007 på Nøtterøy, i forbindelse med felling av flere trær, hugget et skogsselskap ned hele reirbio-toppen og reirtreet til en hønehauk. Det ble gjort selv om reiret var oppført på kommunens viltkart og biologisk mangfold registrering. Hønehauken er registrert som sårbar på norsk rødliste. Vestfold politidistrikt ila skogsselskapet et forelegg for overtredelse av viltloven § 56 jf. § 3 tredje ledd på 50 000 kroner. Forelegget ble vedtatt. Etter viltloven § 3 første ledd er alt vilt i utgangspunktet fredet, og tredje ledd bestemmer at viltets egg, reir og bo ikke må påføres unødig lidelse og skade.

Skjerpet straff for kulturminnekriminalitet på Svalbard

I en Økokrim-sak har Hålogaland lagmannsrett den 15. januar 2009 dømt en mann til betinget fengsel i 21 dager og en bot på 50 000 kroner for brudd på Svalbardmiljøloven. Dette er en skjerpelse fra tingretten, som dømte mannen til en bot på 60 000 kroner. Saken er den mest alvorlige kulturminnesak som til nå har vært på Svalbard.

Dommen gjelder ulovlige byggearbeider på Taubane-lageret i Longyearbyen fra februar 2003 til august 2006. Blant annet ble det oppført et tilbygg på ca. 40 m² og omfattende grunnarbeider. Dette ble gjort til tross for at bygningen ble fredet i februar 2003 og/eller arbeidene ble foretatt innenfor sikringssonen av Taubanesentralen. De ulovlige arbeidene grep markant inn i det visuelle uttrykket som vernemyndighetene har ansett viktig å verne. Etter at Sysselmannen på Svalbard stanset de ulovlige arbeidene, har domfelte gjenopprettet skaden. Ved straffutmålingen viser lagmannsretten blant annet til at forebygging av ulovlig inngrepen i fredete kulturminner, uansett hvor uenig man måtte være i fredningen, regelmessig foretatt av ellers lovlige borgere etter et rasjonelt valg, fordrer en følbar straffreaksjon. Selv om lav oppdagelsesrisiko tilsier streng straff, skriver lagmannsretten at det ved skade på fredet kulturminner ikke kan legges til grunn at høy oppdagelsesrisiko tilsier mild straff.

Entreprenørselskapet som utførte deler av arbeidet i august 2006 har for dette forhold vedtatt en bot på 50 000 kroner og inndragning av vinning med 30 000 kroner.

Kort kjøretur - langt virkende kjøretur

Statens naturoppsyn (SNO) traff i fjor høst på en bil langt inne på fjellet i Bykleheiene i Setesdal. Eier av firehjuls-trekkeren som sto to kilometer fra nærmeste vei, sa til Fædrelandsvennen: *"Jeg så ingen forbudsskilt"*.

Agder politidistrikt ila mannen en bot på 11 000 kroner, som han har vedtatt. Påstanden i retten ville blitt 13 200 kroner i tillegg til eventuelle saksomkostninger.

I slikt høyfjellslandskap som i denne saken gjør hjulspor nesten ubotelig skade. I tillegg forstyrres dyreliv og friluftsliv. SNO er derfor glad for at det ble reagert med fasthet. De viser til at slik ferdsel er et økende problem, særlig med såkalte ATV'er.

Bål i stedet for deponering

En mann fra Lindesnes satte fyr på store mengder bygningavfall etter riving av to bygg. Det dreide seg i det ene tilfellet om anslagsvis 28 tonn malte planker og annet.

Han er nå ilagt 35 000 kroner i bot for brudd på forurensningsloven § 78 første ledd bokstav a jf § 7 første ledd.

Bygningsavfallet mannen fra Lindesnes satte fyr på.

Gravemaskin i landskapsvernområde

Høsten 2006 ble det brukt gravemaskin til å planere og grave en trasé på ca 180 meter og 2 meters bredde i Geiranger-Herdalen landsskapsvernområde i Møre og Romsdal. Både tiltakshaver og gravemaskinføreren er ilagt 20 000 kroner i bot for brudd på naturvernloven.

Skilpadde på Sunnmøre

CITES (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora) regulerer handel, besittelse mv av truede dyrearter. Brudd på CITES-reglene er straffsanksjonert ved forskrift 15. november 2002 nr. 1276 om handel med truede arter (CITES).

Dette fikk en kvinne fra indre Sunnmøre erfare da hun ble tatt med en røddøret terrapin, (i hvert fall noe) bedre kjent som vannskilpappe. Boten ble 10 000 kroner.

På ytre Sunnmøre er en ung mann bøtlagt for å holde en slange av typen Boa constrictor. Den er også oppført på CITES-listen. Fellesboten med blant annet oppbevaring av sats og apparatur til hjemmebrenning ble 12 000 kroner.

Røddøret terrapin/vannskilpappe. Foto: yaymicro

Tusenvis av truede dyr

En noe større CITES-aksjon gikk av stabelen på nyåret i regi av 90 tollmyndigheter verden rundt. Om lag 10 000 tollansatte beslagla 4 630 dyr, skinn, tenner, ben osv. Nesehornhorn, kaviar, gauper, løveskinn, haifinner og mer var på vei til å bli fraktet over grenser uten CITES-dokumentasjon. 80 prosent av beslagene ble gjort på flyplasser.

Aksjonen er ikke omtalt på Tollvesenets nettsted (www.toll.no).

Satellitt etter søppel

Det japanske Miljøverndepartementet setter overvåkingssatellitt inn mot ulovlig dumping av industriavfall. Satellitten, som ble sendt opp i 2006 for å ta detaljerte bilder til blant annet kart, kan identifisere objekter ned til 2,5 meter i diameter.

Japanske forurensningsmyndigheter kan dermed avdekke det meste av forurensning. De har allerede avdekket flere dumpingsaker ved hjelp av sitt nye utenomjordiske verktøy, melder avisa The Yomiuri Shimbun.

I Malaysia brukes satellitt til å avdekke ulovlig hogst.

Må rydde opp etter seg

Et datterselskap av ExxonMobil slapp i 2006 ut ca. 57 000 liter diesel i Mystic River, Massachusetts, USA. Utslippt skyldtes gjennomrusting i tank og pågikk i minst tolv timer før det ble oppdaget.

Straffesaken er nå forliket mellom ExxonMobil og statsadvokaten i Det amerikanske miljøbeskyttelsesbyrået, melder avisa Boston Herald.

ExxonMobil må i henhold til forliket ut med om lag 42 millioner kroner. Om lag 38 millioner av dette beløpet skal gå til restaurering av våtområder i Massachusetts. Det er også en del av forliket at industriområdet hvor utslippet skjedde skal overvåkes i tre år av en rettsoppnevnt tilsynsmann.

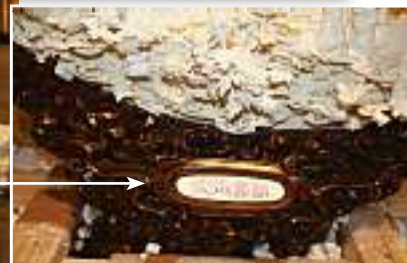
Elfenbeinkunst

Tollvesenet i Oslo har tatt beslag i to figurer som er laget i elfenbein. Den største figuren er sammensatt av minst to støttenner som i tillegg er påmontert en unnselige mengder utskjærte detaljer.

Figuren, som er satt på sokkel er over to meter høy og kom pakket i en trekasse til Norge med båt fra USA. Da ingen eiere meldte seg og hentet forsendelsen, ble tollvesenet varslet.

Nærmere undersøkelser viste at kassen inneholdt blant annet elfenbein uten påkrevd CITES-dokumenter.

Etter avtale er elfenbeinfiguren nå overført til tollmuseet.

Nattjakt på hjort

Balestrandsaken til Høyesterett

Ved Sogn tingretts dom av 29. mai 2008 ble en hjortejeger dømt for inhuman jakt etter viltloven. Han hadde 13. november 2006 ca. kl. 20.00 på en bø i Balestrand skutt en hjort på et tidspunkt det var overskyet og litt regn. Både måne og sol var langt under horisonten da fellingen av hjorten skjedde, og det var nesten helt mørkt. Dyret falt umiddelbart, og tiltalte forlot straks skytetårnet for å se til det felte dyret. Etter anke ble så hjortejegeren frifunnet av Gulating lagmannsrett den 19. januar 2009. Påtalemyndigheten har anket dommen til Høyesterett, som har besluttet at anken skal behandles. Saken kommer opp for Høyesterett den 4. juni 2009.

Påtalemyndigheten mener lagmannsretten har lagt for stor vekt på tiltaltes erfaring og resultatet av skuddet. Videre mener påtalemyndigheten at når jaktforholdene er så dårlige som i denne sak (ikke sol, ikke måne, overskyet og ikke spor-snø) skal en jeger ikke vurdere å skyte da det vil medføre fare for lidelse, jf. viltloven § 19.

Direktoratet for naturforvaltning (DN) støtter opp om påtalemyndighetens anke og mener rettspraksis utvikler seg i feil retning. Dommen sammen med flere andre frifinnende dommer er ikke i tråd med rådende oppfatning av hva som er human jakt. De frifinnende dommene oppfordrer den enkelte jeger til å ta sjanser, noe som ikke kan ha vært lovgivers intensjon med en bestemmelse som skal sikre viltet mot inhuman jakt. Påtalemyndigheten mener denne lovforståelsen har medført og i fremtiden vil bidra til økt oppslutningen om en jaktform DN mener er sterkt betenkelig og kun bør praktiseres under de strengeste aktsomhetsnormer.

Det er av betydning å få avklart og presisert aktsomhetsnormen for human jakt konkret relatert til jakt i mørke, spesielt når det på vestlandet har utviklet seg en jaktkultur hvor anslagsvis ca. 5000 hjort blir felt under nattjakt (Tallene er hentet fra NJFF). Miljøkrim vil komme tilbake til saken.

Arktisk Naturguide-nytt internasjonalt tverrfaglig guidestudium på Svalbard

På initiativ fra Svalbard Reiseliv og Universitetssenteret på Svalbard blir det utviklet et nytt studietilbud på Svalbard med oppstart høsten 2009.

Årsstudiet *Arktisk Naturguide* er et samarbeidsprosjekt mellom Svalbard Reiseliv AS, Universitetssenteret på Svalbard og Høgskolen i Finnmark. Utviklingsprosjektet er i sin helhet finansiert av Svalbard Miljøvernfond.

Formålet med studiet Arktisk Naturguide er å etablere et praktisk og profesjonsrettet årsstudium innen arktisk naturguiding og -veiledning for turister. Studiet er et integrert tverrfaglig studium, som bygges opp av elementer fra turismefag, friluftslivsfag og naturvitenskapelige fag.

Målgruppen er personer som jobber som, eller har ambisjoner om å utdanne seg til guider på Svalbard, på fastlandet i Norge, eller i det sirkumpolare området forøvrig. Opptakskrav er generell studiekompetanse, evt. realkompetanse som tilsvarer dette. I tillegg kreves grunnleggende praktisk kompetanse i friluftsliv, for eksempel praksis som guide/ turleder, årsstudium i friluftsliv fra høgskole eller relevant folkehøgskoleutdanning.

Studiet gir faglig kompetanse i friluftsliv og reiseliv innen naturguiding på Svalbard og andre polare strøk. Kompetansen er også etterspurt på fastlandet innen friluftsliv, reiseliv, skole, kultur- og miljøforvaltning samt frivillige organisasjoner.

For mer informasjon kontakt:

Sigmund Andersen, telefon: 79 02 22 22, sigmund@wildlife.no

Gaupa dreper flest

Tidligere har det vært jerven som har forårsaket størst skade på tamrein, men nå er det gaupa som topper statistikken.

Erstatningssøknadene for siste reindrifftsår er nå behandlet, og i alt ble det utbetalt ca. 35 millioner kroner for tamrein antatt drept av fredet rovvilt, i følge nettsidene til Direktoratet for naturforvaltning (DN).

Det ble utbetalt erstatning for 14 000 dyr, noe som er en liten nedgang i forhold til forrige reindrifftsår. Skadene er størst i Finnmark, men det var en betydelig nedgang i forhold til forrige reindrifftsår i dette området.

Det er jerven som forårsaket de største skadene tidligere år, men nå er det gaupa som har gjort størst skade på rein. Nedgangen i jerveskadene på tamrein skyldes delvis et bevisst uttak av jerv i beiteområder i Nord-Norge. Gaupebestanden i Nord-Norge er dessuten i vekst, i tråd med Stortingets målsetninger.

Bilde av gaupe: Direktoratet for naturforvaltning (DN)

Hva skjer med kulturminnene i olje- og gassindustrien?

Olje og gass fra kontinentalsokkelen har gjort Norge til et av verdens rikeste land, og til en viktig leverandør av avansert teknologi. Aldri har en industri hatt så stor innvirkning på det norske samfunn. Installasjonene på kontinentalsokkelen er *de største og mest kompliserte industrielle kulturminner fra vår nære fortid*. De kan imidlertid ikke fredes eller bevares på tradisjonelt vis. En gang skal disse gigantene i havet fjernes og hugges opp. For at ikke minnene om dette industrieventyret skal forsvinne vil installasjonene bli dokumentert.

Norsk Oljemuseum lager nå en kulturminneplan for petroleumssektoren og dokumenterer de viktigste olje- og gassfeltene, slik at kommende generasjoner kan få del i denne viktige epoken i Norges historie.

Kulturminneplanen utarbeides i samarbeid med de store operatørselskapene og myndighetene.

Norske kulturminner tilgjengelige for alle

Omkring 230 000 norske kulturminner er registrert i databasen Askeladden. Så langt har den vært forbeholdt forvaltningen. I *Kulturminneåret 2009* vil innholdet bli tilgjengelig for alle.

I databasen Askeladden vil du finne informasjon om blant annet bygninger, arkeologiske kulturminner, tekniske og industrielle kulturminner, verdensarvsteder, kulturminner under vann og kirkesteder.

Det er Riksantikvaren som står bak satsingen. Databasen som blir tilgjengelig via Riksantikvarens hjemmesider www.riksantikvaren.no, vil få form av et kart der kulturminnene er lagt inn. Via nettstedet kan alle interesserte klikke seg inn og se bilder og detaljert informasjon om kulturminnene i de enkelte områdene.

På sidene vil alle brukere ha anledning til å legge inn egne kommentarer og notater. I tillegg vil databasen inneholde kart, satelittbilder, fotografier og andre illustrasjoner.

www.riksantikvaren.no

Bekjempelse av fiskerikriminalitet

Av politioverbetjent Reene Nilsen, Økokrim

Politihøgskolen i Bodø har fått godkjent en etterutdanning i *Bekjempelse av Fiskerikriminalitet* som et høgskolestudie. Det gir 20 studiepoeng. Deltakere på studiet er ansatte i Kystvakten, Skatteetaten, Fiskeridirektoratet og politiet.

Andre samling i studiet var ved Kystvaktens kompetanse på Håkonsvern. Her deltok studentene på Kystvaktens inspektørkurs. Det ble gitt en grundig innføring i hvordan fisket foregår, med hvilke redskap og hvilke utfordringer i første rekke Kystvakten har i forbindelse med kontroll av fisket. Studentene har fått et godt innblikk i hvilke motiv som ligger til grunn for de straffbare overtredelsene av fiskerilovgivningen. Den faglige kompetansen vi har fått, både jurist og polititjenestemenn, gjør oss godt rustet til å etterforske og iretteføre fiskerikriminalitet.

Fiskeridirektoratet var også tungt inne på forelesningssiden. Vi fikk en nøye gjennomgang av forvaltningen av Norges fiseressurser og hvilke avtaler som er inngått for å forhindre overfiske i internasjonalt farvann. Det er verd å nevne hvordan norske myndigheters kamp mot det illegale, uregulerte og urapporterte fisket (IUU-fisket) har vært kronet med suksess gjennom å svarteliste båten (skroget) for evig tid, dersom denne deltar i IUU-fisket eller transporterer utbyttet av dette fisket.

Jeg vil også nevne at det under samlingen på Håkonsvern ble gjennomført et rollespill som startet med at Kystvakten inspiserte et fiskefartøy. Anmeldelsen ble overlevert politiet og det hele endte med et rettsspill i Borgarting lagmannsrett. Kystvakten hadde leid rettsalen, dommer og rettsspillet ble gjennomført med inspektørene fra Kystvakten som vitner. Førstestatsadvokat Harald Grønlien var aktor og kursleder ved Kystvaktens kompetansesenter, Geir Martin Leinebø, satt på tiltalebenken.

Gjennomføringen av hovedforhandlingen var svært realistisk og formålet var å lære opp kursdeltakerne til å vitne i retten. Det var mange som virkelig fikk kjørt seg under eksaminasjonen. Læringseffekten var stor også for resten av kurset som var tilhørere. Politiadvokat Astrid Nilsen, Troms politidistrikt, aktørte saken.

Tiltalte ble domfelt til tross for at han forsøkte seg på det velkjente koftetrikset.

Fra rollespillet i rettsalen Foto: Ina Kristin Selfors, Østfinnmark politidistrikt

Farlig flis

Av Tor Børge Nordmo, Troms politidistrikt.

I løpet av august 2007 i Tromsø oppdaget flere personer at det var lagt ut store mengder oppfliset trevirke innblandet annet avfall i og i umiddelbar nærhet av et alpinsenter og en fotballbane i Krokeldalen i Tromsø. Dette området ligger rett i nærheten av tett bebygd område, og benyttes av befolkningen i Tromsø til ulike friluft- og idrettsaktiviteter.

Fylkesmannen i Troms fikk flere henvendelser om dette fra publikum og brukere av det aktuelle området, og foretok derfor befarings i august 2007.

Fungerende direktør for Remiks Tromsø KF deltok i befaringsen og bekreftet at det var de som hadde deponert avfallet. Det ble opplyst at det var snakk om mellom 7 000 og 8 000 m³ avfallstrevirke. Det ble også avklart at det ikke var gitt tillatelse fra forurensningsmyndigheten (Fylkesmannen i Troms) til deponeringen.

Fylkesmannen kunne konstatere at det var deponert avfall i form av oppfliset avfallstrevirke. Det var også deponert annet avfall i form av plast og annet ordinært avfall. I tillegg var det deponert trykkimpregnert avfallstrevirke som er klassifisert som farlig avfall.

Slikt trevirke er behandlet med impregneringsvæske som inneholder miljøskadelige stoffer (arsen, krom og kobber), og skal behandles forsvarlig og ikke blandes sammen med annet avfall.

Under etterforskningen ble det avdekket at det dreide seg om omtrent 1 765,7 tonn trevirke som var blitt fliset opp og kjørt til Krokeldalen, tømt der og jevnet ut over området. Det utgjorde omtrent 8 500 m³ i mengde.

På politiets befarings så en at deponiet inneholdt store mengder treflis, iblandet plast, deler av møbler og inventar, skumgummi, trykkimpregnert trevirke, respatex,

malt trevirke, rester av paller, sponplater og andre bestanddeler. Når en tråkket i fyllingen, steg det sjenerende lukt fra materialet.

Det ble videre avdekket at Remiks Tromsø KF i juni 2007 inngikk avtale med entreprenør om flising av trevirke og avhenting av dette. Entreprenøren skulle overta ansvaret for trevirket ved levering på anvist sted i Tromsdalen, inne på Remiks Tromsø KF sitt avfallsdeponi. Deretter ble avfallstrevirket kjørt ut og plassert i Krokeldalen.

Dersom man benyttet store vogntog som hver tar maksimalt 100 m³, til transporten, ville det vært nødvendig med minst 85 turer. Med mindre lastebiler, ville det vært nødvendig med langt over 100 turer. Avfallsavhendingen var derfor en systematisk og planlagt handling, som hadde pågått over noe tid.

All slik deponering av avfall er ulovlig med mindre det er gitt tillatelse til slik disponering fra forurensningsmyndighetene (Fylkesmannen), jf. forurensningsloven § 11 og avfallsforskriften § 9-7 om krav om tillatelse for den som skal deponere avfall. Det forelå ingen tillatelse, og Remiks Tromsø KF hadde heller ikke søkt om noen slik tillatelse.

Remiks Tromsø KF er Tromsø kommune sitt avfallsselskap. Selskapet innehar kompetanse på håndtering av avfall, og er en profesjonell aktør som forutsettes å være kjent med regelverk for slik håndtering.

« Dersom man benyttet store vogntog, som hver tar 100 m³, til transporten, ville det være nødvendig med minst 85 turer for å kvitte seg med alt avfallet »

Politiet oppfatter det slik at Remiks Tromsø KF ønsket å benytte det oppliste trevirket til å hjelpe alpinanlegget til å opparbeide sine områder. Remiks intensjon skal ha vært å tenke økonomisk, miljøvennlig og samfunnsøkonomisk. Det hadde også over flere år vært henvendelser fra slalomklubben om flis til Bamseløypa, for å kunne bearbeide denne. Remiks Tromsø KF behøvde da ikke kjøre avfallet langt, og man kunne hjelpe en lokal aktør.

Saken ble avgjort ved at det ble gitt forelegg mot Remiks Tromsø KF med en bot på 200 000 kroner. Boten er vedtatt.

Forbud mot vasspest

Av Svein N. Norberg, Direktoratet for naturforvaltning (DN). Foto: Dag Berge, Norsk institutt for vannforskning.

Vannplanten vasspest utgjør et stadig større problem i norsk natur. Direktoratet for naturforvaltning (DN) har derfor utarbeidet en forskrift som forbyr både vasspest og den beslektede planten smal vasspest. Forskriften trer i kraft med umiddelbar virkning.

Vasspest (*Elodea canadensis*) blir brukt i akvarier og hagedammer. Planten har sin opprinnelse i Nord-Amerika, men har i løpet av det siste hundreåret hatt en omfattende spredning i Europa. De siste åra har den spredd seg til en rekke vassdrag i Norge og gjort stor skade på det biologiske mangfoldet.

Plantene kan opptre i så tette bestander at den gjør det vanskelig å komme frem med båt, fiske, krepser og annen fritidsbruk av vannforekomstene, sier Jarle Steinkjer, seniorrådgiver ved DN.

Miljøproblem

Vasspest er den eneste introduserte vannplanten i Norge som har hatt så kraftig spredning og vekst at den blir sett på som et betydelig miljøproblem. Arten er spredd til nærmere 60 norske innsjøer og danner store bestander i en tredjedel av disse, hovedsaklig på Østlandet, men også noen steder på Sør- og Vestlandet. Vasspest er i tillegg registrert i tretten elvestrekninger.

Artsdatabanken har vurdert planten og konkluderer med at den utgjør en høy økologisk risiko, blant annet fordi den fører til tap av rødlistede vannplanter, sier Steinkjer.

Smal vasspest

Smal vasspest (*Elodea nuttallii*), ble for første gang funnet i Norge sommeren 2006 i Fuglestadåna i Rogaland. Dette er også en fremmed art som har stort

potensial til å bli en alvorlig trussel for andre sjeldne og sårbare arter i ferskvann.

Spres gjennom menneskelig aktivitet

En av årsakene til at vasspest, og kanskje også smal vasspest, fortsetter å spre seg i Norge er bruken av plantene i akvarier og hagedammer. Ved tømning av akvarier, eller ved at vann eller planter fra hagedammer havner i elver eller innsjøer, kan vasspest etablere seg i nye områder med de problemene det medfører. Når disse fremmede vannplantene først er etablert i ett vassdrag, kan de spres til nærliggende vassdrag for eksempel i forbindelse med flytting av båter og fiskeutstyr mellom vassdragene.

Tiltak mot vasspest og smal vasspest

DN har bidratt til kartlegging av utbredelsen av vasspest, og utvikling av metoder for å fjerne den. Det er imidlertid vanskelig å fjerne vasspestartene når de først er etablert, og det er derfor viktig å hindre spredning til nye vassdrag. Informasjonsvirksomhet rette mot akvariebransje, hagebransje, sportsfiskere etc. vil være et viktig tiltak.

Direktoratet for naturforvaltning vurderer imidlertid effekten av en ytterligere spredning av disse artene som såpass alvorlig at det i tillegg til informasjonstiltak er behov for en forskrift som forbyr import, utsetting, omsetning og hold av begge artene. Forskriften har vært ute på høring blant berørte parter og trer nå i kraft med umiddelbar virkning.

« En av årsakene til at vasspest fortsetter å spre seg i Norge er bruken av plantene i akvarier og hagedammer. »

Kontaktpersoner:

- Jarle Steinkjer, seniorrådgiver, Direktoratet for naturforvaltning, telefon: 73 58 07 29
- Esten Ødegaard, seniorrådgiver, Direktoratet for naturforvaltning, telefon: 73 58 06 29
- Liv-Stephanie Haug, rådgiver, Direktoratet for naturforvaltning, telefon: 73 58 06 25

Les mer på nettsiden www.artsdatabanken.no

Forskrift om forbud mot import, utsetting, omsetning og hold av vasspest (*Elodea canadensis*) og smal vasspest (*Elodea nuttallii*)
Fastsett av Direktoratet for naturforvaltning 17. februar 2009 med hjemmel i lov 15. mai 1992, nr. 47 om laksefisk og innlandsfisk mv §§ 8 og 9 og kgl. res 27. november 1992, nr. 864 jf forskrift 18. desember 1992, nr. 1177 om utvidelse av lakselovens saklige virkeområde § 1 samt forskrift 18. desember 1992, nr. 1174 om import av akvarieorganismer § 2, jf § 1.

§ 1 – Formål

Formålet med forbudet mot import, utsetting, omsetning og hold av vasspest og smal vasspest er å hindre spredning av vasspest og smal vasspest fra akvarier og hagedamper til norske vassdrag.

§ 2 – Saklig og stedlig virkeområde

Forbudet gjelder import, utsetting, omsetning og hold av vasspest og smal vasspest.

Forskriften gjelder i Norge. Forskriften gjelder ikke for Svalbard, Jan Mayen eller Norges biland.

§ 3 – Definisjoner

I denne forskrift menes med:

- a) Innførsel: kryssing av Norges grense fra nabostat eller ilandføring fra områder utenfor norsk økonomisk sone og norsk kontinentalsokkel
- b) Norge: Det norske fastland, den økonomiske sonen og den norske delen av kontinentalsokkelen.
- c) Omsetning: enhver form for salg, herunder også utleie, byttehandel eller utveksling av vasspest.
- d) Transitt: transport mellom to fremmede stater hvor transporten går gjennom denne forskrifts stedlige virkeområde, samt omlasting av skip. Forsendelsens bestemmelsessted skal være til person hjemmehørende utenfor norsk tollområde.
- e) Utsetting: ethvert bevisst eller uaktsomt utslipp, eller deponering av avfall, av organismer i miljøet eller i et innesluttet system der utslipp ikke kan utelukkes.

§ 4 – Forbud

Det er forbudt med import, utsetting, omsetning og hold av vasspest og smal vasspest.

§ 5 – Transitt, midlertidig opphold

Vasspest og smal vasspest som rammes av forbudet i § 4 og som går i transitt krever tillatelse. Tillatelse etter første ledd gis av Direktoratet for naturforvaltning eller den direktoratet bemyndiger. Sendinger i transitt tillates ikke lagret på tollager eller frisone.

§ 6 – Forvaltningsmessig inndragning og destruering av vasspest

Direktoratet for naturforvaltning, eller den direktoratet bemyndiger, kan fatte vedtak om inndragning eller destruering av vasspest og smal vasspest som innføres eller forsøkes innført i strid med denne forskriften. Første punktum gjelder tilsvarende for utsetting, omsetning og hold.

Økonomiske tap som importøren, selgeren eller eieren måtte få som følge av vedtak etter denne bestemmelse er det offentlige uvedkommende.

§ 8 – Generelle dispensasjonsregler

Direktoratet for naturforvaltning kan gjøre unntak fra § 4.

Unntak i henhold til første ledd kan gjøre gjeldene for vitenskapelige undersøkelser og arbeider, tiltak av vesentlig samfunnsmessig betydning, og i andre særlige tilfeller. Første punktum kommer bare til anvendelse når det ikke strider mot § 1. Vasspest og smal vasspest som tillates innført i henhold til denne bestemmelse, skal alltid være emballert og merket slik at identiteten kan fastslås. Dokumenter som er av betydning ved vurdering av innførselen skal følge varen og legges frem for tollvesenet ved tollbehandling.

§ 9 – Straff

Overtredelse av denne forskrift er straffbart, jf lov 15. mai 1992, nr. 47 om laksefisk og innlandsfisk mv § 49.

§ 10 – Forskriftens ikrafttredelse

Denne forskrift trer i kraft straks.

Viktige dommer i miljø saker 2008/2009

(Alle avgjørelser fra Høyesterett samt lagmannsretts- og tingrettsdommer av prinsipiell betydning)

Høyesterett

Samisk slaktemåte i strid med dyrevernloven

Høyesteretts dom, 19. desember 2008

(HR-2008-2183-A)

Under slakting av såkalt «nisterein» – rein til eget bruk – stakk tiltalte en samekniv i brystet på dyret mens det var ved bevissthet. Deretter fulgte stikk i nakke og hals med henholdsvis morakniv og samekniv, alt mens dyret ble holdt fast ved at tiltalte hadde vridt hodet og satt en fot bak reinens horn.

Dette etter den tradisjonelle slaktemetoden kalles *giæt-tâdit*. Metoden brukes som alternativ til krumknivmetoden, hvor dyret stikkes i nakken med krumkniven før det blodlates.

Førstvoterende i Høyesterett foretok en konkret avveining av vernet av sedvaner i ILO-konvensjon nr. 169 om urbefolkninger og stammefolk artikkel 8 nr. 1 og dyrevernloven § 9 om human avliving. Hun kom til at den folkerettslige bestemmelsen ikke ga grunn til å tolke den nasjonale regelen innskrenkende i dette tilfellet.

Giættâdit er i hovedsak praktisk og økonomisk begrunnet, og slike hensyn «kan langt på vei varetas ved bruk av krumkniv til bedøving ved hjernestikk før dyret avblødes» (avsnitt 44).

Tiltaltes slaktemetode ble derfor ikke ansett å være av særlig betydning for opprettholdelse av tradisjonell slakting av nisterein. Boten på 5 000 kroner fra lagmannsretten ble opprettholdt.

Krumkniv med slire. Krumkniven blir brukt av samene til bedøving av reinen ved hjernestikk før dyret blodlates. Foto: Mattilsynet.

Inndragning av kjøretøy ved ulovlig kjøring i utmark

Høyesteretts beslutning 8. februar 2009

(HR-2009-00331-U)

En mann som kjørte i utmark med en feltvogn er bøtelagt og dømt til inndragning av kjøretøyet. Hålogaland lagmannsrett la i inndragningsvurderingen særlig vekt på at mannen hadde drevet ulovlig barmarkskjøring fire ganger. I de to siste tilfellene benyttet han det inndratte kjøretøyet som var spesielt innrettet for slik kjøring. Det dreide seg om en Volvo felt 4x4.

Det var noe uklart hvor kjøretøyets verdi lå i spennet mellom 30 000 og 50 000 kroner. Retten fant at inndragning uansett skulle skje – heller ikke verdi på 50 000 kroner var nok til at inndragning var uforholdsmessig i denne saken.

Påstand om inndragning av kjøretøy bør etter Økokrims syn regelmessig vurderes i saker som dette, særlig ved gjentatt kjøring. Delvis inndragning av kjøretøyets verdi må kunne være en løsning dersom det er tale om kostbare kjøretøy, for eksempel en *Sport Utility Vehicle* (SUV).

Boten ble satt til 15 000 kroner.

Høyesterett nektet mannens anke fremmet.

Illustrasjonsfoto av en slik feltvogn som ble brukt i saken, en Volvo felt 4x4 Foto: Stig Føyen, Økokrim.

Viktige dommer i miljø saker 2008/2009

(Alle avgjørelser fra Høyesterett samt lagmannsretts- og tingrettsdommer av prinsipiell betydning)

Tingrett

Rypejakt fra scooter

Indre Finnmark tingrett 13. oktober 2008

I en nasjonalpark i Kautokeino jaktet en mann på ryper fra snøscooter. Jakten skjedde også utenfor jakttiden.

Naturoppsynsmannen som tok jegeren på fersk gjerning hadde ikke begrenset politimyndighet, men fikk sikret tilstrekkelig informasjon gjennom bilder, kartlegging av domfeltes scooterspor til å kunne inngi anmeldelse.

I oktober ble jegeren dømt i Indre Finnmark tingrett til 25 000 kroner i bot. Domfellelsen gjaldt foruten bruddene på viltloven §§ 21 bokstav c og d også brudd på våpenloven. Domfelte kjørte scooter med hagla på stigbrettet mellom bein og scooter uten annen sikring eller tildekking. Dommen er rettskraftig.

Scooterspor fra domfelte inn i krattet for å plukke opp skutt rype. Foto: Erland Søgård, Statens Naturoppsyn (SNO).

Scooterspor videre inn i krattskogen med kryssende haglsverv. Foto: Erland Søgård, Statens Naturoppsyn (SNO).

Rypeblod. Spor etter hagl og scooterspor. Foto: Erland Søgård, Statens Naturoppsyn (SNO).

Antakelig omlastingsplass. En del fjær og blod funnet i snøen her. Foto: Erland Søgård, Statens Naturoppsyn (SNO).

Kommune i unnskyldelig villfarelse

Follo tingrett 28. oktober 2008

En kommune som ikke hadde meldt fra til kulturminne-myndighetene i fylkeskommunen om et byggetiltak som berørte sikringssonen til en gravhaug, påberopte seg unnskyldelig rettsvillfarelse. Retten uttalte at de ansatte på byggesaksavdelingen pliktet å sette seg inn i regelverket, og at det var uaksomt fullt og helt å bygge på tiltakshavers oppmålinger.

Retten fant heller ikke at foretaksstraff ikke skulle nyttes fordi inngrepet i sikringssonen var lite. Det ble vist til prevensjonshensyn, og til at kommunen kunne forbygget feilen ved bedre retninglinjer, instruksjon og opplæring.

Boten for bruddet på kulturminneloven § 27 jf § 25 ble ikke satt høyere 50 000 kroner, blant annet på grunn av tidsforløp. I tillegg måtte kommunen betale 24 000 kroner til Kulturhistorisk museum, Universitet i Oslo, for arkeologiske undersøkelser.

Tiltakshaver selv ble frifunnet fordi det var uklart hva som ble sagt til ham fra kommunens side.

Baksiden

**Knut Arnold
Nitschke Rørholt**

Knut startet hospiteringen ved Miljøteamet i januar i år. Han gikk ut av Politihøgskolen i 1989. Knut kommer fra Kragerø politistasjon, Telemark politidistrikt. Der jobber han som etterforsker og er i tillegg miljøkontakt for Vestmar driftsenhet, som er Kragerø, Drangedal og Nissedal. Han har tidligere tjenestegjort i Oslo politidistrikt, i Uttrykningspolitiet og i Kragerø.

Tuva Brørby

Tuva ble tilsatt i ett års vikariat ved Miljøteamet 1. mars. Før dette var hun ansatt ved Finans- og miljøseksjonen ved Oslo politidistrikt, ved miljøgruppen. Tuva gikk ut fra Politihøgskolen i 1999 og har jobbet som etterforsker i Oslo i flere år. I tillegg har hun også vært hundefører for en narkotikahund.

Stig Føyen

Stig ble tilsatt i ett års vikariat ved Miljøteamet 1. februar i år. Han gikk ut fra Polithøgskolen i 1990, og har siden det jobbet ved Oslo politidistrikt. Først ved ordens-tjeneste og operativ trafikkteneste (MC) og deretter som divisjonsleder/gruppeleder de siste syv år; operativ tjeneste og etterforskningsledelse innen trafikk og miljøkriminalitet.

I neste nummer:

- Barmarkskjøring
- Ulvestammen i Skandinavia
- Sakkyndige skal ikke ta stilling til juss?

Stofffrist 2. juli 2009

